شهري

شهري

بهتر ماحول لاءِ

اپريل کان جون 1996ع

اندرين صفحن ۾

* ڪورڪ هل اسٽيشن
* ننڍن بجلي گهرن جي مقبوليت
* ماڻهو ۽ ٻيلو
* قومي يا ماحولياتي ڪوالٽي معيار
* آواز جي گدلاڻ

شهري بهتر ماحول لاءِ

جي ساليانې عام اجلاس 1996ع جي رپورٽ

"شهري بهتر ماحول لاءِ" جو ساليانو عام اجلاس 1996ع 30 مارچ 1996 تي هوٽل ميريٽ ڪراچي ۾ منعقد ٿيو.

هي هڪ اهڙو موقعو هوندو آهي، جڏهن "شهري بهتر ماحول لاءِ" جا سمورا جنرل باڊيءَ جا ميمبر پاڻ ۾ ملندا آهن ۽ خيالن جي ڏي وٺ ڪندا آهن ۽ ماحول جي بهتريءَ لاءِ منصوبن ۽ حڪمت عمليءَ تي غور ڪندا آهن.

1995ع جي رپورٽ جيڪا سڄي سال جي سرگرمين تي مشتمل هئي، چيئرپرسن قاضي خالد عيسيٰ پڙهي ٻڌائي.

"شهري بهتر ماحول لاءِ" جي ڪارڪنن کي ٻڌايو ويو ته تنظيم جي لاءِ فنڊ جرمنيءَ جي فريڊرڪ نومان فائونڊيشن مهيا ڪري رهي آهي.

اجلاس ۾ وڏي تعداد ۾ ميمبرن شرڪت ڪئي ۽ جيئن ته هن سال چونڊون ٿيڻيون ڪونه هيون، ان ڪري مئنيجنگ ڪميٽي ساڳي رهي.

سب ڪميٽين جي انچارج ميمبرن واري واري سان پنهنجي پنهنجي سب ڪميٽين جون ريورٽون پڙهيون ۽ سرگرمين جي باري ۾ زباني وضاحتون پيش ڪيون.

1995ع هڪ تخليقي سال هيو. جنهن ۾ ايڪشن پلان ۽ حڪمت عملين تي عمل ڪيو ويو ۽ "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي نيوز ليٽر، پمفليٽن ۽ بروشرز جي مدد سان شهرين ۾ بهتر ماحول جي لاءِ شعور پيدا ڪرڻ ۾ ڪاميابيون حاصل ڪيون ويون. تشهير جا ٻيا ذريعا هي هئا ته ماحول جي بهتري ۽ پنهنجن قانوني حقن جي لاءِ جدوجهد جي باري ۾ عوام ۾ عام سجاڳي ۽ سياسي شعور پيدا ڪرڻ لاءِ سيمينار ۽ ورڪشاپ منعقد ڪرايا ويا.

ساليانې رپورٽ تفصيل سان پڙهڻ کان پوءِ ميمبرن پنهنجون تجويزون ۽ مشورا ڏنا ته "شهري بهتر ماحول لاءِ" ڪيئن بهتر طريقي سان ڪم ڪري سگهي ٿي ۽ پنهنجن مقصدن ۾ ڪاميابي حاصل ڪري سگهي ٿي.

هن ڀيري ميمبرن کي دعوت ڏني وئي ته اهي "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي سرگرمين ۾ اڳ کان اڳرا ٿي حصو وٺن ۽ پنهنجي پسند جي سب ڪميٽين جي ميمبرن سان ملي ڪم ڪار ڪن.

وڪيلن ۽ واپارين پيشڪش ڪئي ته اهي ليگل سب ڪميٽيءَ جي هر طرح جي امداد ڪندا.

ميمبرن کي اپيل ڪئي وئي ته اهي "شهري بهتري ماحول لاءِ" جي خاطر فنڊز گڏ ڪرڻ ۾ مدد ڪن.

ميٽنگ جي پڄاڻي هر سال جيان ووٽ آف ٿينڪس تي ٿي ۽ آخر ۾ شريڪ ٿيندڙن کي ريفريشمينٽ ڪرائي وئي.

ڇهين ساليانې عام اجلاس 1996ع جي ڪارروائي،

جيڪو 30 مارچ 1996ع تي 3 بجي کان 6 بجي شام تائين ميريٽ هوٽل ڪراچي ۾ منعقد ٿيو.

ايجنڊا:

1- چوٿين ساليانې عام اجلاس جي ڪارروائيءَ جي توثيق جيڪو 18 فيبروري 1995ع تي منعقد ٿي هئي.

2- "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي 1995ع جي سرگرمين جي ساليا[illegible] رپورٽ جي منظوري.

3- جنوري کان 31 ڊسمبر 1995ع جي [illegible] گوشوارن جي منظوري.

4- 1996ع جي لاءِ آڊيٽرز جي تقرري ۽ معاوضي جو تعين.

5- 1996ع جي لاءِ ميمبر شپ جي تجديد.

6- ٻيا مسئلا، صدر جي اجازت سان.

اجلاس جي ڪارروائي

چيئرمين جناب قاضي فائز عيسيٰ پڙهي ٻڌائي ۽ "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي هلندڙ سرگرمين جو جائزو پيش ڪيو.

چيئرمين چيو ته "شهري بهتر ماحول لاءِ" هڪ نفعو نه ڏيندڙ غيرسرڪاري تنظيم آهي، جيڪا شهرين جي ڀلائيءَ خاطر انهن

کاٻي کان صالح سليم ميمڻ، نويد حسين، ايم عرفان ، قاضي فائز عيسيٰ انجنيئر ايس ايم آر زيد الواسطي ۽ حسن جعفري

شهري

G- 206 بلاڪ 2 پي اي سي ايڇ ايس
ڪراچي- 75400 پاڪستان
ٽيليفون ۽ فيڪس 92-21-4530646

ايڊيٽرز: حميرا رحمان- بدر ابڙو
ٽيليفون نمبر 3917-492 فيڪس 8118-494

مئنيجنگ ڪميٽي

چيئرپرسن: قاضي فائز عيسيٰ
وائيس چيئرمين: حسن جعفري
جنرل سيڪريٽري: اميرعلي ڀائي
خزانچي: خطيب احمد
ميمبر
دانش آذر زوبي – فرحان انور
وڪٽوريا ڊي سوزا – حسن مرچنٽ
نويد حسين- عمران شيخ
حميرا رحمان

شهري جو عملو

ايڊمنسٽريٽر: مسز منصور
سيڪريٽري: مسز ناهيد قادر

شهري ذيلي ڪميٽيون

1- ڪلان	خطيب احمد، نويد حسين
2- ورثي جو تحفظ	دانش آذر زوبي، حميرا رحمان
3- ميڊيا ۽ رابطا	حميرا رحمان، حسن جعفري فرحان انور
4- قانون	قاضي فائز عيسيٰ امير علي ڀائي رولينڊ ڊي سوزا، وڪي ڊي سوزا
5- پارڪ ۽ تفريح (ترقي)	خطيب احمد،
6- ماليات حصول	عمران شيخ

ذيلي ڪميٽين جي ميمبرشپ شهري سي بي اي جي سڀني ميمبرن لاءِ کليل آهي. هن شماري ۾ ڇپيل ڪوبه مضمون "شهري" جي حوالي سان ڪٿي به ڇپجڻ لاءِ صاحب جي اجازت ڪندا سون ايڊيٽر/ ايڊيٽوريل بورڊ جي ذاتي جو شهري نيوز ليٽر ۾ شايع ٿيندڙ مواد سان متفق هجڻ ضروري ناهي

قلمي تعاون جي اجازت ڪئي ويندي

دلچسپي رکندڙ قلم ڪار رهنمائيءَ جي لاءِ شهري جي آفيس سان رابطو ڪن. شهري خبرنامي جي پڙهندڙن جو حلقو فنڪار، وڪيل ۽ وڏي آمدني وارن گروهن، شاگردن، پيشيور ماڻهن، ماحوليات جي ماهرن، پاليسي جوڙيندڙن، غيرسرڪاري تنظيمن ۽ ٻين تنظيمن تي مشتمل آهي

لي آئوٽ ۽ ڊزائين: نياز حسين ڳوڙي
پرنٽنگ: آزاد ڪمپوزيڪيشنز

شهري سي بي اي غير ملڪي ۽ مقامي ڪمپنين کي اپيل ٿي ڪري ته اهي اشتهارن/ عطين جي ذريعي اسان جي نيوزليٽر جي اشاعت ۾ مدد ڪن.

مالي تعاون- فريڊرڪ نومان فائونڊيشن

ميمبر

ICUN دي ورلڊ ڪنزرويشن يونين

ماحوليات متعلق شعور پيدا ڪرڻ ۾ رڌل آهي. جناب فائز چيو ته "شهري" چاهي ٿي ته سمورا شهري ان جي سرگرمين ۾ حصو وٺن ۽ پنهجيون تجويزون ڏين. مئنيجنگ ڪاميٽي هر ٻن سالن کان پوءِ جنرل باڊيءَ جي ميمبرن مان چونڊي ويندي آهي. چونڊون ايندڙ سال ٿينديون، ان ڪري جيڪي ماڻهو اليڪشن ۾ حصو وٺڻ چاهين ٿا، اهي ان سلسلي ۾ ڪڏهن به ڪهڙيل مدد جي لاءِ آفيس ٽائيم تي رابطو ڪري سگهن ٿا. هن ان ڳاله جي به توثيق ڪئي ته هو ايندڙ سال ۾ چيئرپرسن جي مقابلي ۾ حصو نه وٺندو.

فريڊرڪ نومان فائونڊيشن

مسٽر فائز عيسيٰ وضاحت ڪئي ته بنيادي طور تي "شهري" کي فنڊ "ايف اين ايف" جرمني ڏيئي ٿي، جنهن جي ڪابه ايجنڊا نه آهي، جنهن جي اسان کي تشهير ڪرڻي هجي. هو اسان کي "ڊڪٽيٽ" به نٿا ڪن ته اسان کي ڇا ڪرڻو آهي يا هو اسان جون سرگرميون حڪومت جي حق ۾ آهن يا ان جي خلاف. اسان وقت بوقت عطيا حاصل ڪندا رهندا آهيون، خود اسان جا ميمبر چندي جي صورت ۾ عطيو ڏيندا آهن.

شروعات ۾ هيءَ هڪ اهڙي تنظيم هئي، جيڪا سرڪاري ايجنسين جي خلاف محاذ اتڪايل هئي پر هاڻي اسان محسوس ڪيو آهي ته شهري ايجنسين کي هي احساس پيدا ٿي ويو آهي ته اسان جي ڪابه ڳجهي ايجنڊا نه آهي. هاڻي هو اسان جي ڳاله ٻڌڻ لاءِ تيار آهن ۽ شهرين جي مسئلن جي حل جي باري ۾ اسان کي تجويزون پيش ڪرڻ جي دعوت ڏين ٿا. چيئرمين زور ڏيئي چيو ته جيڪڏهن اسان ٿورڙو به فرق پيدا ڪرڻ ۾ ڪامياب ٿي وياسين ته سمجهو اسان پنهنجو فرض پورو ڪيو آهي.

ڪڏهن ڪڏهن ائين به ٿيندو آهي ته ڪو شخص مئنيجنگ ڪميٽيءَ تي نه چونڊجي سگهندو آهي پر هو سمجهندو آهي ته هو اسان جي ڪا مدد ڪري سگهي ٿو ته اسان ان شخص کي "ڪو آپٽ" ڪري وٺندا آهيون. اسان فرحان انور، حسن مرچنٽ، عمران شيخ ۽ مسز وڪي ڊسوزا کي ان طرح "ڪوآپٽ" ڪيو. اسان مئنيجنگ ڪميٽيءَ کي مختلف شعبن ۾ ميمبرن جي "لياقت" ۽ "مهارت" جي مطابق مختلف سب ڪميٽين ۾ ورهايو. اسان جون هيٺيون سب ڪميٽيون آهن:

فن تعمير ۽ ثقافتي ورثي جي سب ڪميٽي

سربراه: مسٽر دانش آذر زوبي

مسٽر دانش هاڻي تازو ئي هڪ بروشر تيار ڪيو آهي جيڪو فنِ تعمير جي حوالي سان ڪراچيءَ جي خوبصورت عمارتن جي باري ۾ آهي، جن مان ڪجھ عمارتون اسان جي اکين اڳيان ڊاهيون وڃن ٿيون. ان سلسلي ۾ ڊهاءُ وڃهڻ لاءِ وڏي پئماني تي ڪارروائيءَ ۾ شريڪ ٿيڻ جي ضرورت آهي.

ميڊيا اينڊ آئوٽ ريچ سب ڪميٽي

سربراه: مسز حميرا رحمان ۽ حسن جعفري

هن سب ڪميٽيءَ جو بنيادي ڪم اردو انگريزي ۽ سنڌيءَ ۾ نيوز ليٽرز جي ڇپائي آهي. هي نيوز ليٽر بنيادي طور تي ماحولياتي معاملن تي توجه ڇڪرائڻ لاءِ آهي. هر ميمبر کي هن نه ماهي نيوز ليٽر جي ڪاپي موڪلي ويندي آهي. جيڪڏهن ڪنهن کي نيوز ليٽر ملڻ ۾ ڪا ڏکيائي آهي ته اهو اسان جي آفيس تي رابطو ڪري، اسان کي اطلاع ڏئي.

باقي صفحي 16 تي

شهري سي بي اي پاران "غير قانوني تعميرات جو سرطان" سيمينار ۾ مسز مهتاب اڪبر راشدي ڪمشنر ڪراچي ضياءُ الاسلام ۽ ٻيا

گورک هل اسٽيشن

سنڌ جو خوبصورت تفريحي ماڳ

عزيز ڪاچيلو

گورک ڪيرٿر جبل جي هڪ چوٽيءَ جو نالو آهي، جڏهن اسان ڪيرٿر پهاڙي سلسلي جي نقشي تي نظر وجهون ٿا ته لاڙڪاڻي ۽ دادو ضلعن ۾ ڪيترين ئي جابلو چوٽين نظر اچن ٿيون، انهن مان ٽي ڪافي بلند آهن. ”ڪتي جي قبر“ تقريباً ست هزار فٽ بلند آهي. گورک سامونڊي سطح کان 5966 فٽ بلند آهي. جڏهن ته ڏاڙهيارو جي چوٽي 6900 فٽ بلند آهي.

ضلع دادو ۾ گورک جي جابلو چوٽيءَ تي هل اسٽيشن قائم ڪرڻ جو خيال ڪو نئون نه آهي. برطانوي حڪمران سرچارلس نيپئر سڀ کان پهريائين سنڌ ۾ دادو ضلعي ۾ ڪيرٿر يا لڪي جي پهاڙي سلسلي ۾ صوبي جو گرمين دوران صدر مقام قائم ڪرڻ جي ضرورت کي شدت سان محسوس ڪيو هو.

انگريزن هل اسٽيشن قائم ڪرڻ خاطر ڪيرٿر ۽ لڪي جي جبلن جي سروي به ڪئي هئي. سروي کان پوءِ انجنيئر گورک جي چوٽي تي به ويا ۽ انهن جي چوڻ موجب اها جڳهه ڪوئيٽا کان به زياده ٿڌي هئي. انهن ڪوشش کي انوقت نقصان پهتو جڏهن سنڌ کي بمبئي پريزيڊنسي ۾ ضم ڪري، ان جو حصو بڻايو ويو.

1931ع ۾ جڏهن دادوءَ کي ضلع بڻايو ويو ته ان وقت جي انتظاميا تجويز پيش ڪئي ته گورک کي ترقي وٺرائي اتي ضلع جو گرمين دوران صدر مقام ٺاهيو وڃي. دادوءَ جي آخري انگريز ڊپٽي ڪمشنر به گورک جي چوٽيءَ جو سير ڪيو هو. گورک دادو شهر کان گهڻو پري نه آهي پر صرف 70 ڪلو ميٽرن جي مفاصلي تي آهي، جيڪڏهن موسم صاف هجي ته اسين مورو ۽ دادوءَ کان گورک ڏسي سگهون ٿا. بلوچستان ۾ زيارت هل اسٽيشن سنڌ جي لاءِ سڀ کان ويجهي صحت افزا جڳهه آهي ۽ سنڌ جي ماڻهن کي پنجاب، سرحد ۽ زيارت جي ڏورانهين جڳهن تي وڃڻو پوي ٿو. گرمين جي موڪلن

> انڊس هاءِ وي کان گورک تائين لنڪ روڊ جي تعمير جو منصوبو اڃا تائين رولڙي ۾ آهي.

۾ چند ڏينهن آرام، تفريح ۽ زندگيءَ جي روزاني ڪارڪرت کان پاسيرو ٿي ڪجھ ڏينهن گذارڻ لاءِ ڪنهن جي دل نه گهرندي هوندي پر انهن هنڌن تي پهچڻ لاءِ سفر جو خرچ ئي تمام گهڻو آهي.

گورک گرمين ۾ ٿڌو رهندو آهي. ڏينهن جو ايتري ٿڌ هوندي آهي جيتري هڪ عام ڪمري ۾ هڪ ڪلاڪ تائين ايئرڪنڊيشنڊ هلائڻ سان هوندي آهي. آگسٽ مهيني ۾ توهان هتي رات جو ڪمبل وجهڻ کان سواءِ ٻاهر سمهي نه ٿا سگهو. گورک هڪ هوادار جڳهه آهي. هي ڪيرٿر پهاڙي سلسلي جي هڪ خوشگوار آبهوا رکندڙ پليٽو آهي. ماڻهو چون ٿا ته گورک ۾ ايتري ئي ٿڌ هوندي آهي جيتري ايبٽ آباد (سرحد) ۾ هوندي آهي.

هن خشڪ پهاڙي ماڳ تي هنڌ هنڌ پيش، جهنگلي زيتون ۽ ٻيا ٻوٽا آهن، جيڪي ڪوئيٽا جهڙو منظر پيش ڪن ٿا پر پهاڙ جي چوٽيءَ تي هجڻ سبب گورک واديءَ ڪوئيٽا کان وڌيڪ ٿڌو رهي ٿو. جڏهن ته سياري ۾ ته هتي ڏڪائيندڙ ٿڌ هوندي آهي.

گورک جي وادي ۽ آس پاس ۾ ڪيترائي ننڍا ننڍا پاڻيءَ جا چشما آهن جن مان گهڻا ٽن کان چئن هزارن فٽن جي اوچائي تان فٽن ٿا. هڪ اهڙو ئي چشمو شهڪ لوني ٻوري وٽ 3500 فٽن جي اوچائي تي آهي ۽ اپريل 1986ع ۾ ان مان نڪرندڙ پاڻيءَ جي ماپ 0.25 ڪيوسڪ رڪارڊ ڪئي وئي هئي. هڪ ٻيو چشمو تقريباً اڍائي ميلن جي پنڌ تي آهي جتان مستقبل ۾ سنڌ جي چٽ تي شهر لاءِ پاڻي پمپ وسيلي پهچائي سگهجي ٿو.

ذوالفقار علي ڀٽي جي حڪومت وارن ڏينهن ۾ به گورک ويلي کي سنڌ جو گرمين دوران هيڊ ڪوارٽر بنائڻ جي تجويز پيش ڪئي وئي هئي.

مقامي ماڻهو تمام گهڻيون ڪهاڻيون ٻڌائين ٿا ته گورا (برطانوي لوڪ) هن پهاڙ سان ڪيڏي دلچسپي رکندا هئا جو انهن پهاڙي جي دامن ۾ هڪ بنگلو تعمير ڪيو هو جيڪو اڄ به موجود آهن. هو ٻڌائين ٿا ته هڪ انگريز آفيسر شديد بيمار هو ان کي هڪ مقامي حڪيم مشورو ڏنو ته هو ڪيرٿر جابلو سلسلي جي ڪنهن نه ڪنهن جڳهه تي هليو وڃي. هو اتي وڃي ترسيو ۽ حيرت انگيز طور تي تيزيءَ سان صحتياب ٿي ويو.

گورک جي چوٽيءَ تي پهچڻ لاءِ مختلف رستا آهن، جن مان ٽي اهم آهن. پهريون رستو انڊس هاءِ وي کان ڪڪڙ وٽان شروع ٿي گاج بنگلي کان ٿيندو گورک تائين وڃي ٿو. ان رستي جي ڊيگهه تقريباً 56 ميل آهي. ٻيو رستو دادو کان 18 ڪلو ميٽرن جي مفاصلي تي انڊس هاءِ وي سان ملي ٿو. هي ڊگهو رستو آهي ۽ ڪيترن ئي ڪچن ۽ ننڍن ڳوٺن مان گذري ٿو. ٽيون رستو به انڊس هاءِ وي کان ئي نڪري ٿو پر جوهي کان حفاظتي بند ۽ نئين گاج ٽبي جني تائين پهچي ٿو. جنيءَ کان رستي ۾ غازي شاهه جي مزار ۽ ٻين قديم يادگارن سان گڏوگڏ سفر ڪندي، ٽنڊو رحيم خان پهچجي ٿو.

ٽنڊو رحيم خان پهاڙي سلسلو شروع ٿيڻ کان پهريائين آخري وڏو ڳوٺ آهي. هي رستو پهرين ٻنهي رستن کان مختلف آهي، هي 52 ڪلو ميٽر ڊگهو جابلو رستو آهي، هن روٽ تي نئين انگڻي پڻ پار ڪرڻي پوي ٿي، جنهن ۾ چشمن جو پاڻي مستقل وهندو پيو رهي. ٽنڊو رحيم خان کان ڏهن ڪلو ميٽرن جي پنڌ تي 3000 فٽ بلند گرو پهاڙ آهي. نئين ٺاهيل رستي ۾ ڪيترائي لڪ آهن، جن رستي هن پهاڙ کي ڪاٽين جي ذريعي چڙهڻو پوي ٿو. گورک پهچڻ کان اڳ ۾ هڪ ٻيو پهاڙ لنگهڻو پوي ٿو جنهن کي ”ڪارو جبل“ جي نالي سڏيو وڃي ٿو. جابلو رستو ٺاهڻ لاءِ دادوءَ جي اڳوڻي ڊپٽي ڪمشنر گل محمد عمراڻيءَ ۽ پاڪستان آرميءَ جي برگيڊيئر يعقوب ڊوگر مقامي قبائلي سردارن سان ملي ڳچو خاصو ڪم ڪيو ۽ رستي کي جيپن هلائڻ جي لائق بڻايو.

هن رپورٽر به ٻين صحافين سان گڏ ان رستي تي 3000 فٽ جي اوچائيءَ تائين گرو جبل جو سفر ڪيو آهي، اسان جي ٽيم انور پيرزادو، نصير اعجاز، بدرابڙو، جاويد سومرو، فوٽو گرافر شبير سومرو ۽ ٻن مقامي سونهن (Guides) غلام محمد

جمالي ۽ عظيم جمالي تہ مشتمل هئي.

اسان سفر جي شروعات رات جي وقت دادوءَ کان ڪئي ۽ منڇر ريسٽ هائوس (شاهہ حسن) ۾ رات گذاري، ٻئي ڏينهن تي صبح جو گورک ڏانهن سفر شروع ڪيو.

هن صوبي جي ماڻهن ۽ خاص طور تي سياحت جي واڌاري ۾ دلچسپي رکندڙ ماڻهن جي ذهن ۾ سڀ کان وڏو سوال هي هو تہ اهي ڪهڙا سبب هئا جن جي ڪري هيڏي دلڪش ۽ نفع بخش منصوبي تي عمل ڪرائڻ ۾ دير ٿي؟

حڪومت گورک هل اسٽيشن جي ترقيءَ جي لاءِ 191 ملين رپيا 1954ع ۾ رکيا هئا پر پوءِ اها رقم فلڊ رليف آپريشن جي لاءِ ڏني وئي، 1961ع ۾ پراونشل ڊيولپمينٽ ايڊوائزري ڪائونسل جي ميمبر جام علي خان ٻيهر گورک هل اسٽيشن کي ترقي ڏيڻ جي تجويز کي اڳتي وڌايو، هن زور ڏنو تہ ڪير نہ جابلو سلسلي ۾ هل اسٽيشن قائم ڪرڻ سان نہ صرف سياحت جي شعبي جي ترقيءَ جا امڪان وڌندا پر ان ڏورانهين ڪچي علائقي ۾ ٻين سماجي اقتصادي شعبن ۾ پڻ تعمير ۽ ترقيءَ جون نيون راهون کلنديون.

اڳوڻن وزير اعظمن جناب ذوالفقار علي ڀٽي ۽ محمد خان جوڻيجي بہ ان هل اسٽيشن جي منصوبي ۾ گهڻي دلچسپي ورتي هئي، ذوالفقار علي ڀٽي جي ڏينهن ۾ هي منصوبو نوڪر شاهي جي هٿن ۾ رلندو رهيو، مرحوم محمد خان جوڻيجي تجويز ڪيل هل اسٽيشن جي علائقي جو فضائي دورو ڪيو ۽ دادوءَ ۾ هڪ بريفنگ ۾ پڻ شرڪت ڪئي، پر پوءِ بہ محترمہ بي نظير ڀٽو ٻيهرين وزير اعظم آهي جيڪا گورک جي چوٽيءَ کان ٿورڙو هيٺ "ممنا" تائين وئي، هن گورک هل اسٽيشن جي منصوبي جي تياري لاءِ چار ڪروڙ روپين جي منظوريءَ جو اعلان پڻ ڪيو.

سرڪاري رڪارڊ ٻڌائي ٿو تہ جوڻيجو حڪومت بہ ان مقصد لاءِ 1985ع ۾ 70 لک رپين جي رقم رکي هئي. پر انڊس هاءِ وي کان گورک تائين لنڪ روڊ جي تعمير جو منصوبو اڃا تائين مڪمل ٿيڻ جي انتظار ۾ آهي، واضح رهي تہ سنڌ حڪومت جي هڪ اعليٰ آفيسر هڪ بريفنگ دوران تبصرو ڪندي هي بہ چيو هو تہ گورک ۾ هل اسٽيشن ٺاهڻ کان بهتر ٿيندو تہ دادوءَ جي هر گهر ۾ هڪ ايئرڪنڊيشنڊ ڏنو وڃي، ان سان گورک هل اسٽيشن جي منصوبي جي باري ۾ نوڪر شاهي جي دلچسپيءَ جو اندازو لڳائي سگهجي ٿو.

گورک هل اسٽيشن جي خواب کي ٺوس بنيادن تي حقيقت جو روپ ڏيارڻ لاءِ ضروري آهي تہ بنيادي سهوليتن مثلن: رستي، واٽر سپلاءِ، بجلي، ٽيليفون وغيره جي تڪميل لاءِ هڪ لازمي "ڊيڊ لائين" مقرر ڪئي وڃي.

چمڙي جي ڪارخانن تي

ماحولياتي گدلاڻ ڦهلائڻ جو الزام بي بنياد آهي

پاڪستان ٽينريز ايسوسيئيشن جي ماحولياتي ڪميٽيءَ جي سربراهہ گلزار فيروز سان ريحانہ افتخار جي ملاقات

"گند ڪچري کي خوبصورتي ۽ سونهن ۾ بدلايو:" هي نعرو پاڪستان ٽينريز ايسوسيئيشن جو آهي. جڏهن تہ چمڙي جي صنعت تي ماحولياتي گدلاڻ ۾ واڌاري جو الزام لڳايو وڃي ٿو. چمڙي کي رنگ ڏيڻ وارن ڪارخانن مان نڪرندڙ گندي پاڻيءَ سخت ماحولياتي مسئلا پيدا ڪيا آهن. پنجاب جي علائقي قصور ۾ انهن ڪارخانن جي ڪري پيدا ٿيندڙ مسئلن جو پڙاڏو عالمي ميڊيا جي ذريعن ۾ پڻ هٿن ۾ اچي ٿو. ان پس منظر ۾ پي ٽي اي جو هي نعرو گهڻو دلچسپ نظر اچي ٿو. هن وقت پوري پاڪستان ۾ تقريباً 300 ٽينريز آهن جن مان تقريباً 2 ڀاڱي 3 ڪراچيءَ جي صنعتي علائقي ڪورنگيءَ ۾ آهن. گلزار فيروز پي ٽي اي جي ماحولياتي ڪميٽيءَ جو سربراهہ آهي ۽ هڪ پرجوش صنعتڪار جي طور تي ماحولياتي گدلاڻ جي خاتمي ۽ ٽينريز جي اندر گدلاڻ کان پاڪ ۽ صاف ۽ صحتمند ماحول تخليق ڪرڻ ۾ چڱو خاصو سرگرم آهي. هو ماحول جي قومي بچاءَ واري ڪائونسل جو ميمبر پڻ آهي. هن سان اسان جي ملاقات ڪورنگي ۾ سنڌس ڪارخاني ۾ ٿي.

گلزار فيروز ان الزام کي يڪسر رد ڪيو تہ ٽينريز ماحولياتي گدلاڻ جو سڀ کان وڏو ذريعو آهن. هن جو چوڻ هيو تہ ماحولياتي گدلاڻ جو سبب بڻجڻ جون ذميوار 18 وڏيون صنعتون آهن ۽ ٽينريز جو نمبر ٻارهون آهي. اسان اهڙا ڪيميڪل استعمال نہ ٿا ڪريون، جيڪي شديد قسم جا ماحولياتي مسئلا پيدا ڪن. هي الزام صرف اسان کي بدنام ڪرڻ لاءِ آهي. جڏهن تہ اسان اهڙن ماڻهن مان آهيون، جن ماحولياتي بچاءَ جي لاءِ سڀ کان پهريائين ڪم ڪرڻ شروع ڪيو. تقريباً اڍائي سال اڳ ۾ حڪومت قومي ماحولياتي ڪوالٽي معيار مرتب ڪيا هيا، جيڪي ٻيهرين جولاءِ 1996ع کان لاڳو ٿيڻا هئا پر اسان ان سلسلي ۾ پهريائين پنهنجي دوستن ۾ ماحولياتي گدلاڻ جي سلسلي ۾ شعور پيدا ڪرڻ شروع ڪيو هو ۽ مسلسل سيمينار ۽ ورڪشاپ ڪرايا ۽ هي فيصلو ڪيو ويو تہ "ڪمبائينڊ ايفلوئنٽ ٽريٽمنٽ پلانٽ لڳايو وڃي.

ڇا ڪورنگيءَ ۾ موجود سڀئي ٽينريز توهان جي ايسوسيئيشن جون ميمبر آهن؟ ان سوال جي جواب ۾ فيروز صاحب چيو تہ "هن وقت تہ صرف 170 ميمبر آهن ۽ گهڻو تعداد ڪورنگيءَ ۾ موجود ڪارخانن جو آهي. ان ڪري فيصلو ڪيو ويو تہ ڪمبائينڊ ايفلوئينٽ پلانٽ بہ هتي لڳايو وڃي، ان مان فائدي حاصل ڪرڻ جي سهوليت بہ انهن ڪارخانن کي هوندي جيڪي اسان جا ميمبر آهن ۽ انهن جو تعداد چڱو خاصو آهي.

اسين چاهيون ٿا تہ ٽينريز جي اندر نہ صرف ٽريٽمينٽ پلانٽ هجن پر اهڙا ڪيميڪل استعمال ڪيا وڃن جن جو مقدار گهٽ کان گهٽ استعمال ٿئي ٿو. هاڻي اهڙا ڪيميڪل اچي چڪا آهن جيڪي مؤثر آهن ۽ جن جو مقدار بہ گهٽ استعمال ٿئي ٿو ۽ جيڪي گهٽ کان گهٽ گدلاڻ جو سبب بڻجن ٿا. (اختصار سان)

هڪ بهتر ماحول جي تخليق لاءِ

"شهري" ۾ شامل ٿيو

جيڪڏهن توهان "شهري" ۾ شامل ٿيڻ چاهيو ٿا تہ مهرباني ڪري هي ڪوپن ڀري هيٺين ائڊريس تي موڪليو.

شهري- "سٽيزن بهتر ماحول لاءِ"

G- 206 بلاڪ 2 پي اي سي ايڇ سوسائٽي ڪراچي 75400

ٽيليفون ۽ فيڪس: 4530640

نالو .... ٽيليفون گهر ....

ايڊريس ....

....

ڌنڌو .... ٽيليفون آفيس ....

اختر ڊبليو انجيلي- ايم ڊي

ڪراچي ايڊونٽسٽ اسپتال

هيءَ اسپتال هڪ يادگار آهي جيڪا محبت، انسان دوستي ۽ انسانيت جي خدمت جي لاءِ تعمير ڪئي وئي آهي.

گهڻن ماڻهن جي لاءِ ڪراچي ايڊونٽسٽ اسپتال اڃا به "سيون ڊي اسپتال" آهي. هي اداري لاءِ ڪو خراب نالو به نه آهي، جيڪو 18 آڪٽوبر 1951ع کان مسلسل هفتي جي ستن ڏينهن ۽ سال جي 52 هفتن دوران قوم جي خدمت ۾ رڌل آهي.

گهڻا ماڻهو ڪراچي ايڊونٽسٽ اسپتال ۾ ان ڏکهي خانداني رشتي جي ڪري ايندا آهن، جيڪو انهن اسپتال سان قائم ڪيو آهي. هاڻي ئي تازو مسز افشان عزيز جنهن کي 13 نومبر 1995ع ۾ پٽ ڄائو هو، نرسنگ اسٽاف کي ٻڌايو ته 20 کان ڪجھ وڌيڪ سال اڳ هوءَ خود به ان ئي اسپتال ۾ پيدا ٿي هئي.

ڪراچي ايڊونٽسٽ اسپتال سيون ڊي ايڊونٽسٽ چرچ جو منصوبو آهي (ان ڪري سيون ڊي اسپتال نالو پيو) جيڪو چرچ طرفان صحت جتي سارسنڀال جي ادارن جي بين الاقوامي زنجير Chain جي ڪڙي آهي.

پوري دنيا ۾ اهڙن ئي 560 ٻين ادارن وانگر ڪراچي ايڊونٽسٽ اسپتال (ڪي اي ايچ) به عهد ڪري چڪيو آهي ته رنگ، نسل، سياسي، جاگرافيائي ۽ مذهبي وابستگين جي قطع نظر هوءَ وڌ کان وڌ ماڻهن کي صحت جون سهوليتون پهچائڻ لاءِ جاکوڙيندي رهندي. اسپتال جي "بل بورڊ" تي جيڪو اتر- اولهه واري ڪنڌ تي نمايان طور لڳايو ويو آهي، ان ۾ دعوا ڪيل آهي ته "اسان سنڀال ڪندا آهيون."

44 سال اڳ افتتاح کان وٺي هاڻي تائين اسپتال پنهنجي ان موٽو (اصول) تي عمل ڪرڻ ۾ هر طرح جي ڪوشش ڪئي آهي. "ڪي اي ايچ هڪ يادگار آهي جنهن کي محبت، لڳن، انسان دوستي ۽ انساني خدمت جي لاءِ تعمير ڪيو ويو آهي." ايم اي جناح روڊ تي هيءَ عمارت ان يقين جو مظهر آهي ته هر انسان جي زندگي قيمتي آهي، اها اهلهه آهي ۽ بهتر صحت جي سهوليتن جي حاصلات هر انسان جو بنيادي حق آهي.

هن وقت 138 بسترن تي مشتمل اسپتال جنرل سرجري (روايتي ۽ ليپرو اسڪوپڪ ٻئي) جنرل ميڊيسن، دل جي بيمارين، ٻارن جي صحت، اکين جي بيمارين، گيسٽرو انٽرولوجي، چمڙي جي بيمارين، اي اين ٽي ۽ هڏي جي بيمارين جي شعبن ۾ نمايان خدمتون سرانجام ڏيئي رهي آهي. اسپتال ايمرجنسي ميڊيڪل ڪيئر، مرض جي شناخت، (ميڊيڪل ليبارٽري ريڊيالوجي) الٽرا سائونڊ، گائنا ڪالوجي ۽ فزيو ٿراپي جي شعبن ۾ به خدمت بجا آڻي رهي آهي.

نه صرف صحت جي مناسب سار سنڀال جي معقول سهوليتن جي فراهمي پر سارسنڀال جي لاءِ معقول پيشه ور عملي جي تربيت جي لاءِ پڻ ڪي اي ايچ 1956ع کان پنهنجي اسڪول آف نرسنگ جي شروعات ڪئي جيڪو هاڻي 451 نرسن کي تربيت ڏيئي چڪو آهي، جيڪي هاڻي نه صرف پاڪستان جي مختلف حصن ۾ خدمتون سرانجام ڏيئي رهيون آهن پر انسانيت جي خدمت جي انهيءَ جذبي کي ڪئي ٻين ملڪن ۾ پڻ وٺيون آهن.

"آءُ سيون ڊي اسپتال ۾ انهيءَ ڪري ايندو آهيان جو هن اسپتال ۾ بهترين نرسنگ ڪيئر ڏيندي آهي." اها ڳالهه مسٽر مجيد اڪرم ڪئي، جيڪو ذيابيطس جو مريض آهي ۽ ڪي اي ايچ جي فزيشنس وٽ علاج هيٺ آهي. اهڙن ئي جذبن جو اظهار ٻين به ڪيترن ئي مريضن ڪيو.

ڪي اي ايچ اسڪول آف نرسنگ پنهنجي ٻانين جي توقعات تي پورو لٿو آهي. روشنيءَ جي ڪرڻ وانگر ڪي اي ايچ جي ڪيئر فلاسافي هن اسپتال جي عمارت کان ٻاهر به ڦهلجي رهي آهي.

"سنڌ نرسنگ ايجوڪيشن بورڊ جي ماڊوڪن امتحانن ۾ ڪي اي ايچ اسڪول آف نرسنگ جي شاگردياڻين سئو سيڪڙو ڪاميابي حاصل ڪئي ۽ گهڻين شاگردياڻين فرسٽ پوزين حاصل ڪئي." هيءَ ڳالهه ڪي اي ايچ اسڪول آف نرسنگ جي پرنسپل مسز ريناميڪ گر ٻڌائي.

ان ۾ حيرت جي اهڙي ڪا به ڳالهه ڪانهي ته اهڙي شاندار ڪارڪردگي ۽ اداري جي ڪيئر فلاسافي جي ڪري ميڊيڪل جي خدمتن لاءِ ضرورتمند ماڻهو پنهنجي لاءِ "سيون ڊي اسپتال" جي ئي چونڊ ڪن ٿا.

پهرين اپريل 1991ع کان اسپتال جي انساني خدمت جي مقصدن کي اڳتي وڌائڻ لاءِ اسپتال ۾ پبلڪ هيلٿ جي شعبي جو اضافو ڪيو ويو آهي. ان سان گڏ ئي ايڊونٽسٽ ڊيولپمينٽ اينڊ رليف ايجنسي (ADRA) جو قيام به عمل ۾ آندو ويو. پنهنجي ان لاڳاپيل اداري سان گڏ پبلڪ هيلٿ جو شعبو شهر ۽ پسگردائيءَ جي سڀ کان وڌيڪ ضرورتمند بستين تائين پهچڻ جي ڪوشش ڪري ٿو. ڪي اي ايچ (ADRA) جون ٽيمون بيمارين کان بچاءَ جا ٽڪا لڳائڻ جي مهمن، پاڻي مهيا ڪرڻ ۽ صفائيءَ جي منصوبن، غذائيت جي تعليم، صحت جي لاءِ خطرن متعلق شعور پيدا ڪرڻ وارين مهمن ۾ ڀرپور مدد ڪن ٿيون ۽ ان ۾ شريڪ ٿين ٿيون. هي ٽيمون شهر ۾ رهندڙن ۽ ڏورانهن علائقن جي ماڻهن لاءِ بنيادي سطح تي صحت جي تعليم جي لاءِ سيمينار منعقد ڪن ٿيون.

هيءَ اسپتال جيئن اها اڄ آهي هڪ جوائنٽ ڪميونٽي منصوبو هو. گهڻن خيرات ڏيندڙ ماڻهن ۽ گروپن ان جي تعمير ۾ حصو ورتو هو. پنهنجي "سنڀال ڪرڻ" جي دعوا جي پاسداري ڪندي ۽ زماني جي لاهن چاڙهن کي سهي به پنهنجو وجود برقرار رکڻ جي ڪري اسان هيءَ توقع ڪري سگهون ٿا ته قوم ان جذبي جو مظاهرو ڪندي، جنهن جو اظهار ان پاڪستان ٺهڻ جي شروع وارن چند سالن ۾ ڪيو هو. ايڊمنسٽريٽر مسٽر ڊان شاز شينڊبر جو چوڻ آهي ته هر مريض جيڪو ڪي اي ايچ ۾ اچي ٿو، وي آءِ پي هوندو آهي ۽ اهڙي ئي سلوڪ جو مستحق هوندو آهي.

هي جذبو اسپتال جي سمورن شعبن ۾ روان دوان آهي. مثال طور: ليبارٽري، بلڊ بئنڪ ۽ ٽرانس فيوزن سروس کي ئي وٺو. سپر وائيزر مسٽر آندرياس عنايت چوي ٿو ته اسان پنهنجي مريضن جي لاءِ واپاري بنيادن تي وڪڻ وارن جو رت قبول ڪندا آهيون ۽ نه ڪنداسين. اسان صرف بهترين ڪوالٽي جو خون چاهيون ٿا، جيئن ته ڪڏهن ڪڏهن ڪمرشل ڊونرز منشيات جا عادي هوندا آهن ۽ انهن جي ميڊيڪل هسٽري معلوم نه هوندي آهي، ان ڪري اسين پنهنجن مريضن لاءِ انهن جي رت جي استعمال جو خطرو کڻي نه ٿا سگهون. ان ڪري مريضن جي گهروارن ۽ رشتيدارن جي حوصلا افزائي ڪئي ويندي آهي ۽ انهن کي چيو ويندو آهي ته اهي پنهنجي رت جو عطيو ڏيئي هن "سنڀال ڪندڙ اداري" جو حصو ٿي وڃن.

ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي (ڪي ايم سي) سان اجلاس

1990-96ع

گذريل سالن دوران "شهري بهتر ماحول لاءِ" ناجائز اڏاوتن جي خاتمي جي سلسلي ۾ چڱيون خاصيون ڪاميابيون حاصل ڪيون آهن. غير قانوني عمارتون سيل ڪيون يا ڊاٺيون ويون آهن. شهرين طرفان صحيحن وٺڻ جون مهمون هلايون ويون آهن. هاءِ ڪورٽ ۾ آئيني درخواستون داخل ڪيون ويون آهن ۽ اهڙي طرح بلڊنگ مافيا ۾ هڪ ننڍڙو "ڀينٽ" پيو آهي.

ضرورت ان ڳالھ جي آهي ته هاڻي ڪجھ شهرين جي انهن ڪوششن کي وڌيڪ مضبوط ۽ مستحڪم ڪيو وڃي. اخبارن ۽ پرچار جي ذريعن معرفت مهم هلائي، عوامي شعور ۾ اضافو ڪيو وڃي ۽ عوام جي ان مهم ۾ شرڪت جي حوصلي افزائي ڪئي وڃي. ان سلسلي ۾ ايم اين جي جي مسٽر جاويد جبار سان رابطو ڪيو ويو آهي ته هو پبلسٽي جي سلسي ۾ "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي مدد ڪري، جو ته هي عام مفادن ۽ ماحول تحفظ جو معاملو آهي.

اسان جي انهن ڪوشش کي ان وقت وڌيڪ هٿي ملي جڏهن ايڊمنسٽريٽر ڪي ايم سي جي ٽيڪنيڪل ايڊوائيزر پروفيسر نعمان احمد وڪيلن جي هڪ ڪميٽي ٺاهي، جيڪا بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس سان لاڳاپيل معاملن جي سلسلي ۾ اي ايل اي ويز جي مدد ڪندي.

هيءَ ڪميٽي قاضي فائز عيسيٰ، نعيم الرحمان، مخدوم علي خان تي مشتمل آهي ۽ ان کي بلڊنگ ڪوڊ جو جائزو وٺڻ ۽ ان ۾ موجود خامين ۽ تضادن جي نشاندهي ڪرڻ جي ذميواري سونپي وئي آهي. جولاءِ 1995ع ۾ پروفيسر نعمان تجويز پيش ڪئي ته "شهري بهتر ماحول لاءِ" ۽ ڪراچي بلڊنگ اٿارٽي جو اجلاس هر هفتي ۾ هڪ دفعو اڱاري يا ڇنڇر جي ڏينهن ٿئي، جنهن جي پابندي ڪئي وڃي ٿي ۽ هر ڇنڇر تي صبح جو ساڍي نوين بجي هيءَ ميٽنگ باقاعدگيءَ سان ٿي رهي آهي.

هي گڏجاڻيون ان خيال کان ڪيون وينديون آهن ته ان ڳالھ کي يقيني بڻايو وڃي ته ڪنٽرولر آف بلڊنگ، ڊپٽي ڪنٽرولر، اسسٽنٽ ڪنٽرولرز ۽ اي ايل اي ايز غير قانوني بغير اجازت اڏاوتن جي روڪ واسطي فوري طور ڪارروائي ڪري سگهن، جنهن ۾ هيٺيان قدم به شامل آهن.

* اي ڊي ايم (ايسٽ) وٽ فوجداري مقدمو داخل ڪرڻ.
* هيٺين عدالتن طرفان صورتحال جيئن جو تيئن برقرار رکڻ جا حڪم ختم ڪرائڻ.
* اسسٽنس کي حڪمن جي خلاف ورزي ڪرڻ تي توهين عدالت جي درخواست داخل ڪرڻ.
* بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي جي مئجسٽريٽن ذريعي دڪانن/ فليٽن/ عمارتن کي سيل ڪرائڻ.
* بلڊرز طرفان صورتحال جيئن جو تيئن برقرار رکڻ جي امڪانن جي خلاف ورزي تي بلڊرز جي نالي ۽ ايڊريس سان گڏ فوري طور تي سولجر بازار ۽ نيو ٽائون ٿاڻن ۽ ايس ڊي ايم جمشيد ڪوارٽرز کي رپورٽ ڪرڻ.
* غير قانوني اڏاوتن جو مؤثر انهدام.
* ڪمشنر ڪراچيءَ کي درخواست ڏيڻ ته انهن زمين ۽ انهن تي تعمير ٿيل بنياد (اسٽرڪچر) جي ليز رد ڪئي وڃي.
* ايف آءِ اي ۽ ٻين لاڳاپيل محڪمن کي درخواست ڪرڻ ته مجرم بلڊرز/ مالڪن کي غير قانوني گهر ۽ فليٽ وڪرو ڪرڻ ۽ ٺوڳو ڏيڻ جي الزام ۾ گرفتار ڪيو وڃي.
* انگريزي، اردو، گجراتي اخبارن ۾ اشتهار.

گذريل ڪجھ مهينن دوران ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي جي آفيسرن سان رابطن جي دوران "شهري بهتر ماحول لاءِ" محسوس ڪيو آهي ته ليگل ڊپارٽمينٽ جي نااهلي ۽ بدانتظامي ئي ان نورا ڪشتي کي فروغ ڏيڻ جو سڀ کان وڏو سبب آهي، جنهن ڪري ئي ڪراچي شهر ۾ غير قانوني گهڻ ماڙ عمارتون وجود ۾ آيون آهن ۽ شهر جي ماحول ۾ بگاڙ آيو آهي.

"شهري" جي طرفان ڪي اي ايس سي، واٽر اينڊ سيوريج بورڊ، سوئي سدرن گئس ڪمپني جي لاڳاپيل انتظاميائن کي هدايو ويو آهي ته انهن طرفان بلڊرز جي مجرمانا سرگرمين جي حوصلہ افزائي ۽ توثيق ٿي رهي آهي، جو ته انهن غير قانوني عمارتن ۾ شهري سهوليتون مهيا ٿي رهيون آهن، جيڪي زير تعمير آهن، تنهن ڪري هي تجويز ڪيو ويو ته اهڙا ڪنيڪشن فوري طور تي روڪيا وڃن.

ڪنٽرولر آف بلڊنگس ان تي لاڳاپيل ڪمپنين کي حڪم ڪيو ته اهي ڪارڊن ايسٽ، جمشيد ڪوارٽرز ۽ سولجر بازار ۾ اهڙين غير قانوني عمارتن کي سپلاءِ فوري طور تي بند ڪن. هي خط ڪارروائيءَ جي لاءِ 29 سيپٽمبر 1995ع تي موڪليو

جولاءِ 1995ع کان هاڻي تائين "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي ڪوششن جا نتيجا

(1) گارڊن ايسٽ ۾ گهڻيون غير قانوني اڏاوتي سرگرميون بند ٿي ويون آهن.

(2) ڪمشنر ڪراچي جناب ضياءُ الاسلام، ڪنٽرولر بلڊنگ اٿارٽي ڪراچي ۽ ضلعي انتظاميا کي مجبور ڪيو ته اهي انهن عمارتن کي سيل ڪن يا جزوي طوري تي ڊاهي ڇڏين.

(3) غير قانوني اڏاوتن جي باري ۾ ڊان، دي نيوز ۽ جنگ ۾ وارننگ نوٽيس ڇپرايا ويا.

(4) ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي (ڪي ايم سي) هڪ نوٽيس ڇپرايو، جنهن جي ذريعي خريدارن کي گارڊن ايسٽ، جمشيد ڪوارٽرز ۽ سولجر بازار جي غير قانوني عمارتن ۾ فليٽ ۽ دڪان وغيره خريد ڪرڻ يا ان سلسلي ۾ معاهدي ڪرڻ کان پري رهڻ جي تلقين ڪئي وئي.

"شهري بهتر ماحول لاءِ" جي وڪيلن گارڊن ايسٽ ۾ غير قانوني طور تي گهڻ ماڙ عمارتن جي اڏاوتن خلاف هاءِ ڪورٽ ۾ ڪيس داخل ڪيو آهي. جنهن تي عدالت حالتن کي جيئن جو تيئن رکڻ جا حڪم جاري ڪيا آهن، جنهن ڪري تعميراتي سرگرميون رڪجي ويون آهن.

انهن مقدمن جو هڪ نمايان پهلو هي آهي ته گاربن ايسٽ جي علائقي ۾ فليٽن ۽ گهرن جون قيمتون گهٽجي ويون ۽ بلڊرن کي نقصان ٿيو آهي جو ته ماڻهو بڪنگ ڪرائڻ نه ٿا اچن. ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي ۽ ليگل ڪميٽي جي طرفان علائقي

۽ ليگل ڪميٽي جي طرفان علائقي ۾ غير قانوني اڏاوتن جي سروي جو ڪم مسلسل جاري آهي.

نومبر 1995ع کان هاڻي تائين اهڙين عمارتن جو جزوي يا مڪمل طور ڊاهڻ جو ڪم هلي رهيو آهي، جنهن جي پرچار تصويرن سميت ڊان، دي نيوز، جنگ ۽ گجراتي اخبارن ۾ ڪئي وئي.

هي به تجويز ڪيو ويو ته ڪارڊن ايسٽ جي علائقي ۾ "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي هڪ آفيس قائم ڪئي وڃي. ان سلسلي ۾ ڪارڊن ايسٽ جي شهرين 120000 رپين جا عطيا به جمع ڪيا. جنهن مان ماحول جي بهتري جي سلسلي ۾ شهرين جي شعور ۽ دلچسپي جو اندازو ٿئي ٿو.

21نومبر 1995ع ۾ ٿيل اجلاس ۾ "شهري بهتر ماحول لاءِ" ڪارڊن ايسٽ جي علائقي ۾ وڌيڪ غير قانوني اڏاوتي سرگرمين کي روڪرائڻ لاءِ ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي کي مبارڪ باد ڏني. ڪي بي سي اي (ڪي ايم سي) جي ڍانچي ۾ مڪمل تبديلي آڻڻ لاءِ غير معمولي ڪوششن جي ضرورت پوندي ۽ اهو ان صورت ۾ ممڪن آهي جڏهن علائقي جا رهواسي پوري طرح با خبر هجن ۽ "شهري" سان ڪلهو ڪلهي ۾ ملائي ڪم ڪن.

پي اي سي ايڇ ايس جي رهواسين کي به انهن مسئلن جو احساس ٿي رهيو آهي، جيڪي رهائشي علائقن ۾ غير قانوني اڏاوتن جي ڪري پيدا ٿي رهيا آهن. صحيحن واري مهم شروع هجڻ جي ڪري ماڻهن ۾ شعور پيدا ٿي رهيو آهي ته اهي به "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي تعاون سان عدالتن ۾ وڃي ان صورتحال جو مقابلو ڪن.

گهڻ ماڙ عمارتن جي خلاف مهم جاري آهي

"شهري بهتر ماحول لاءِ" هڪ ماحولياتي اين جي او آهي جيڪا 1988ع کان مختلف سب ڪميٽين جي ذريعي پارڪس، راند جي ميدانن، تاريخي عمارتن جي بحالي، آلودگي جي ڪنٽرول ۽ سماجي مسئلن جي باري ۾ قانوني مشينرِ جي ذريعي ڪم ڪري رهي آهي. هيءَ هڪ اهڙي تنظيم آهي، جيڪا فڪر رکندڙ شهرين جي گروپ تي مشتمل آهي، جيڪي انهن سب ڪميٽين جو انتظام سنڀالين ٿا ۽ رضاڪارانا طور تي شهرين جي لاءِ بهتر ماحول جي فراهمي لاءِ ڪم ڪن ٿا. شهري سي بي اي جي جنرل سيڪريٽري امبر علي ڀائي سان "ببلي ڊان" جي نمائندي جي ڳالهه ٻولهه.

سوال: توهان جي تنظيم تعميراتي قانونن جي خلاف ورزين جو مسئلو وڏي پيماني تي اٿاريو آهي. هيءَ مهم شروع ڪهڙي طرح سان ٿي؟

جواب: غير منظم آباديءَ جي واڌ جيڪا گهڻ ماڙ عمارتن جي شڪل ۾ هر هنڌ اڀري ٿي، جنهن جي نه ته بنيادي سهوليتن جو خيال رکي سگهجي ٿو ۽ نه تعميراتي قانونن جي پابندي ڪئي وڃي ٿي. اهو سڀ کان وڏو مسئلو آهي جيڪو "شهري بهتر ماحول لاءِ" جي طرفان ان خرابيءَ جي پاڙ پٽڻ جي قدمن شروع ڪرڻ جو باعث بڻيو آهي.

"شهري" علائقي جي رهواسين بلڪ سڄي ڪميونٽي ۾ شعور پيدا ڪري، ان جو تعاون حاصل ڪري ٿي ته جيئن لاڳاپيل ادارن کي بي سي اي، ڪي ڊي اي، ڪي ايم سي وغيره ۾ عوام سان ڏي وٺ، احتساب تحت، شناخت ۽ قانونن مطابق ٿئي.

سوال: ۽ خلاف ورزيون؟

جواب: رهائشي پلاٽن کي قانوني طريقن ڏسڻ کان سواءِ غلط طور تي تجارتي مقصدن لاءِ استعمال ڪيو پيو وڃي. ڪراچيءَ ۾ شهر اندر گهرن ۽ بنگلن کي اوچين عمارتن ۾ تبديل ڪيو پيو وڃي. خاص طور تي ڪارڊن ايسٽ، ويسٽ، جمشيد ڪوارٽرز ۾. جڏهن ته ٻين جڳهن تي لازمي طور تي جڏي ويندڙ خالي جڳهن تي به ناجائز قبضو ڪيو پيو وڃي.

سوال: هي مسئلو ڪيترو وڏو آهي ۽ ان جا نتيجا ڪهڙا نڪرندا؟

جواب: هي هڪ وڏو مسئلو بڻجندو پيو وڃي، جو ته بلڊرز مافيا. ٽائون پلانرز جي تعاون سان ان معاملي کي لڪائڻ جي ڪوشش ڪري رهي آهي.

"شهري" جو نقطئہ نظر هي آهي ته ڪراچيءَ جي رهائشي ضرورتن کان انڪار ڪري نه ٿو سگهجي پر هڪ صحتمند، محفوظ ۽ صاف سٿري رهائشي ماحول کي برقرار رکڻ جي لاءِ تعميراتي قاعدن ۽ ضابطن ۽ هاءِ رائز زوننگ جي اهميت کي به نظر انداز ڪري نه ٿو سگهجي.

سوال: تعميراتي قانونن لاءِ ذميوار حڪومتي ادارا؟

جواب: ڪي ڊي اي، ڪي ايم سي، ڪي بي سي اي جي ذريعي سول انتظاميا، ڪوآپريٽو سوسائٽيون ۽ ڪنٽونمينٽ.

سوال: غير قانوني اڏاوتن جي سرطان (Cancer) جي روڪڻ ۾ عدليہ جو ڪردار؟

جواب: "شهري بهتر ماحول لاءِ" هڪ ماحولياتي اين جي او آهي، ان هيٺين ۽ اعليٰ عدالتن ۾ ڪيس داخل ڪري رهائشي علائقن ۾ ناجائز ۽ غير قانوني اڏاوتن کي روڪرائڻ جي ذميواري قبول ڪئي آهي ۽ اها تعميراتي قانونن جي خلاف ورزين کي روڪڻ ۽ قانون جي نفاذ جي لاءِ قانوني امداد جي گهرجائو آهي. "شهري بهتر ماحول لاءِ" سنڌ هاءِ ڪورٽ ۾ ڪميونٽي جي تعاون سان مقدما داخل ڪري چڪيا آهن.

سوال: موجوده قاعدا ۽ ضابطا اطمينان بخش آهن يا انهن ۾ ترميم جي ضرورت آهي؟

جواب: اطمينان بخش آهن پر انهن تي پوري طرح عمل نه ٿو ٿئي. سڄي سسٽم جي اوور هالنگ ۽ ان ۾ شهرين جي شراڪت جي ضرورت آهي. عمارتن، سڙڪن، سيوريج، بجلي وغيره جي سلسلي ۾ خلاف ورزين تي ڪارروائي سڄي شهري شعور ۽ احتساب جي احساس سان هئڻ گهرجي.

سوال: "شهري" جي شرڪت سان ڪو فرق پيو آهي؟

جواب: سڀ کان وڏو هي فرق پيو آهي ته "شهري بهتر ماحول لاءِ" لاڳاپيل عملدارن کي هي احساس ڏياريو آهي ته هاڻي انهن کي شهرين جي مفادن کي قاعدن، قانونن جي خلاف نظر انداز ڪرڻ جي اجازت نه ملندي ۽ هاڻي انهن کي عدالتن ۾ جواب ڏيڻو پوندو "شهري" عوام ۽ لاڳاپيل عملدارن ۾ هي شعور پيدا ڪيو آهي. اسان کي يقين آهي ته بهتر سوچ رکندڙ ٿورڙا فرد به آخرڪار پنهنجي مقصدن ۾ ڪامياب ٿيندا ۽ هڪ بهتر ماحول لاءِ تبديلي آڻيندا.

ننڍن پن بجلي گهرن جي نئين سر مقبوليت

انٽر پريس سروس جي جوڙيل رپورٽ مطابق مستقبل ۾ نيپال کان پيرو تائين جي پهاڙي علائقن ۾ پاڻيءَ مان توانائي حاصل ڪرڻ لاءِ ننڍي پيماني تي اسڪيمون عام هونديون.

گذريل ڏهن سالن يا اجا ب وڌيڪ عرصي کان سائنسدان ٻهراڙين جي رهاڪن سان ملي ان جي ٽيڪنڪ ذريعي ننڍي پيماني تي بجلي پيدا ڪرڻ وارن منصوبن تي ڪم ڪري رهيا آهن ته جيئن هماليه کان وٺي اينڊس تائين پراڻهن هنڌن تي رهندڙن کي سستي بجلي ملي سگهي. اڄ نيپال جي به ڪروڙ عوام جو 5 سيڪڙو کان وڌيڪ حصو هزار کان وڌيڪ ننڍن پن بجلي گهرن مان فائدو حاصل ڪري رهيو آهي. 95-1994ع دوران برطانيه ۾ قائم گروپ انٽر ميڊيڪل ٽيڪنالاجي ڊيولپمينٽ گروپ (IT) جي مدد سان جهه امڙا ۽ هڪ سئو ان کان ننڍا ٽربائن مشين لڳايا ويا آهن.

اقوام متحده جي نگراني ۾ منعقد ٽينڊر اجلاس ۾ جن سماجي ڪارڪنن، امداد ڏيڻ وارن ۽ عوام جي سطح تي ڪم ڪرڻ وارن گروپن شرڪت ڪئي اُهي اهڙي طرح جي نون ٽيڪنيڪي تجربن کي وڌيڪ وسعت ڏيڻ چاهين ٿا. برسلز ۾ ”زراعتي ترقي لاءِ بين الاقوامي فنڊ“ گذريل مهيني ناليج نيٽ ورڪ قائم ڪرڻ جي منظوري ڏني، جتي دلچسپي رکڻ وارن ادارن کي ڪامياب منصوبن جو تجزيو ڪري، ان مان حاصل ٿيل ڄاڻ کي گڏ ڪري اجازت ڏني ويئي ته ان کي قابل عمل طريقي سان پکيڙيو وڃي. ايفاد جي صدر فاغوري السلطان اجلاس کي هدايو ته هاڻي تائين سموريون ڪوششون تخليقي هيون پر منتشر رهيون، ان ڪري ضروري ٿي پيو آهي ته انهن کي مربوط ڪري، اهڙي لهر ۾ تبديل ڪيو وڃي، جيڪا ماڻهن کي نااميديءَ مان ٻاهر ڪڍي. آءِ ٽي جي باربرا برائيٽ جو چوڻ آهي ”اسان پنهنجي تجربي جي بنياد تي چئون ٿا ته ٽيڪنڪ برآمد ڪرڻ جو هرگز هي مطلب نه آهي ته سياڻي جمع بندي مان هڪ حصو ڪڍي اڌ دنيا کي روانو ڪيو وڃي. ان ۾ حقيقي حصيداريءَ جو عنصر هوندو آهي، جنهن جو مطلب آهي ٽيڪنالاجي جي پوئتان سوچ ويچار ۾ هٿ ونڊائڻ ۽ ان ڳالهه کي يقيني بڻائڻ ته اختراع ڪرڻ ۾ مطابقت پيدا ڪرڻ جو عمل مقامي حالتن جي لاءِ موزون هجي.

آءِ ٽي جي هڪ پن بجليءَ جي ٽيم کٽمنڊو ۾ مقيم آهي جيڪا مقامي صنعت جي لاءِ فني علمن کي وڌائي ۽ منتقل ڪري رهي آهي. ٽربائن ٺاهڻ وارن صنعتڪارن کي مدد ڏني ٿي ۽ ترقياتي تنظيمن کي مختلف اسڪيمن لاءِ مالي امداد ڏيڻ ۽ انتظام ڪرڻ ۾ مشورا ڏيئي ٿي. پن چڪيءَ جي نيپالي ماهرن اڪل مان نڪرمي هي پيشو پنهنجي پيءُ کان سکيو ۽ هو پوئين ويهن سالن کان نيپال جي ننڍن پن بجلي گهرن جي صنعت ۾ نمايان ڪردار ادا ڪري رهيو آهي. هماليا جي تيز وهندڙ ندين مان بجلي پيدا ڪرڻ تي توجه ڏيڻ کان اڳ هو 1960ع ۾ هڪ نئين پن چڪي ايجاد ڪئي جنهن زراعت ۾ ڪم ايندڙ اوزارن جي طاقت گهٽي وڌائي ڇڏي. خاموش طبع ۽ شرميلي اڪل مان نڪرمي ست سال پهريائين پنهنجي ڪامياببن تي رولِيڪس ايوارڊ پڻ ايوارڊ پڻ کٽيو. هن کٽمنڊو ۾ آءِ پي ايس کي هدايو: ”هيءَ سڌي سنئين ڳالهه آهي ته نيپال جهڙي ملڪ جي لاءِ ننڍو سامان بهتر ۽ خوبصورت آهي.“

هڪ ڪرب آمريڪي ڊالرن جي ماليت جي ارون ڊيم جهڙن منصوبن سان، جن کي ورلڊ بئنڪ رد ڪري ڇڏيو آهي، نيپال جي بجليءَ جي ضرورت هڪدم وڌي ويندي ۽ برسلز ۾ ماهرن اتفاق ڪيو آهي ته وڌيڪ بجلي پيدا ڪرڻ جي لاءِ ننڍا پن بجلي گهر سڀ کان وڌيڪ سستا ۽ ماحول لاءِ بهتر آهن.

هاڻي اڪل مان نڪرمي ڏهن کن صنعتڪارن مان هڪ آهي، جيڪو نيپال ۾ هي پلانٽ ٺاهي رهيو آهي، پر پنهنجي ڪاميابي جي ڪري ئي هي صنعتڪار هاڻي خطري ۾ آهي. ضرورت ان حد تائين آهي جو حڪومت اهي پلانٽ درآمد ڪرڻ شروع ڪيا آهن. جيڪي سمورين مقامي ضرورتن کي پوري ڪرڻ لاءِ موزون نه آهن ۽ اهڙيءَ طرح مقامي صنعت کي به نقصان پهچي سگهي ٿو. مثال طور سڪليز ۾ جونا پورنه جي ويجهو 250 خاندانن تي مشتمل هڪ ڳوٺ آهي جتي هڪ پن بجلي گهر جي اسڪيم مسئلن ۾ قائل آهي، جاڪاڻ ته يو ايس ايڊ رقم ان شرط تي ڏني هئي ته اتي آمريڪي ٽيڪنالاجي استعمال ٿيندي، جڏهن ته مقامي حالتن موجب آمريڪا جو ٺاهيل ڪوبه سامان موزون ثابت ٿي نه سگهيو. آءِ ٽي زور ڏيئي ٿي ته هر ننڍي پن بجلي گهر جو خاڪو احتياط سان تيار ڪيو وڃي ۽ هر انفرادي ڪيس متعلق سوچ سمجهه ۽ وقت کي مدنظر رکيو وڃي.

پوئين ڏينهن ۾ ننڍن پن بجلي گهرن تي اجلاس ۾ اولهه نيپال جي ضلع هملا ۾ 25 ڪلو واٽ طاقت جي ان ننڍڙي پن بجلي گهر جو جائزو ورتو ويو جيڪو هڪ اناج پيهڻ جي مل، تيل ڪڍڻ جي مشين ۽ هڪ آرا مشين هلائڻ جي لاءِ لڳايو ويو هو، پر پوءِ به ان کي 1993ع ۾ ڪيترن ئي فني مسئلن سبب بند ڪرڻو پيو.

آءِ ٽي کي ان اسڪيم کي ٻيهر هلائڻ لاءِ گهرايو ويو ته خبر پئي ته خرابي فني ڪمزورين سبب نه ٿي پر شروعاتي تيارين ۽ انتظامي ناڪامي سبب ٿي. هي ورڪشاپ ان نتيجي تي پهتو ته نيپال جي انتهائي ڏورانهن علائقن جا ماڻهو ننڍن پن بجلي گهرن مان تڏهن فائدو وٺي سگهن ٿا، جڏهن اهي آسان فني مهارت استعمال ڪندا ۽ نقصان جي انديشي کي گهٽ کان گهٽ رکندا.

ڪيترائي پيرا ماڻهن لاءِ هي بهتر هوندو آهي ته اهي جديد ”گهناس“ ۽ ٺهيل ٺڪيل پيلٽر پن چڪين سان شروعات ڪن. ترقياتي منصوبن جي ضرورت تي به زور ڏنو ويو ته جيئن مقامي طور تي فني ڄاڻ ۾ مهارت ڏيڻ جي زياده ڪوشش ڪئي وڃي، جاڪاڻ ته ڏورانهن ٻهراڙيءَ جي ڳوٺن ۾ رهندڙن کي فني علمن ۾ دسترس ڏيڻ جي ضرورت هئي.

پيرو ۾ آءِ ٽي جي مدد سان ننڍن پن بجلي گهرن جا پنج تجرباتي پلانٽ لڳايا ويا آهن. جن مان سڀ کان تازو ڪاجا مرڪا جي اترئين حصي ۾ واقع چلان ۾ آهي. هي ضلعي هيڊ ڪوارٽر ۾

اسڪولن ۽ صحت مرڪز سميت گهريلو ضرورتن، مقامي ورڪشاپ ۽ ميونسپل سهوليتن لاءِ بجلي فراهم ڪري ٿو. ان لاءِ جزوي طور تي آءِ ٽي جي قائم ڪيل ريوالونگ فنڊ مان ڏهه هزار آمريڪي ڊالر قرض ورتو ويو آهي، جنهن جي پويان انٽر آمريڪن ڊيولپمينٽ بئنڪ آهي ته جيئن ماڻهن کي ننڍين پن بجلي گهرن جي لاءِ گهٽ وياج تي قرض ملي سگهي.

ان کان سواءِ به ڪاجا مرڪا ۾ چار نمائشي پلانٽ آهن، جيڪي پيرو جي غريب ترين حصن ۾ آهن ۽ جتي 80 سيڪڙو کان وڌيڪ آبادي ٻهراڙين وارن علائقن ۾ رهي ٿي ۽ اڄ جي دور ۾ به بجليءَ جي کوٽ اتان جي ترقيءَ جي رفتار کي وڏي حد تائين روڪي رکيو آهي ۽ ماڻهو شهرن ڏانهن لڏڻ تي مجبور آهن. زندگيءَ کي بهتر بڻائڻ کان سواءِ انهن پلانٽس ان علائقي ۾ روزگار پڻ پيدا ڪيو آهي. آءِ ٽي ڪاجا مرڪا کان ست ڪلو ميٽر پري هڪ تربيتي مرڪز قائم ڪرڻ ۾ مدد پڻ ڏيني رهي آهي. روايتي پن چڪي (رهٽ) کي ترقي يافته بڻائڻ جوڪم پڻ جاري آهي.

برائيٽ جو چوڻ آهي ته آءِ ٽي کي يقين آهي ته بهترين طريقو هي آهي ته ٽڪڻ جي ماڻهن سان ملي جلي ڪم ڪيو وڃي ته جيئن مقامي ضرورتن کي پوري ڪرڻ جي لاءِ پيداوار کي سهارو ڏيڻ جي نظريي سان مناسب فني مهارت کي چونڊيو وڃي. السلطان جو چوڻ هيو ته تجربي مان ڏٺو ويو آهي ته ڪٿي به مقامي ماڻهو غير سرڪاري تنظيمون ۽ ترقياتي ادارا ترقيءَ جي مسئلن کي حل ڪرڻ جي لاءِ ملي ويهن ته ماڻهن جي آمدني ڪيترائي ڀيرا وڌي سگهي ٿي ۽ بک کي ختم ڪري سگهجي ٿو.

عزيز رانجهاڻي

سنڌو درياءَ جي ساڄي ڪناري تي سم نالو

سنڌ حڪومت، سنڌو درياءَ جي ساڄي ڪناري تي سم جي پاڻيءَ کي نيڪال ڪرڻ لاءِ منصوبي تي ڪم ڪرڻ جو فيصلو ڪيو آهي. انهيءَ منصوبي جي مڪمل ٿيڻ سان لاڙڪاڻي، دادو ۽ شڪارپور ضلعن جي تقريباً 93257- ايڪڙ زمين آباديءَ لائق ٿي ويندي.

شروع ۾ منصوبي تي ڪل لاڳت جو تخمينو 50 ارب رپيا لڳايو ويو هو پر هاڻي ان جو تخمينو 44 ارب رپيا آهي. فني ماهرن جي مطابق ان منصوبي جي تڪميل کان پوءِ هو ان لائق ٿي ويندا ته مين نالا ويلي ڊرين جو ڪارو پاڻي منڇر ڍنڍ ۾ وجهڻ بجاءِ سڌو سنئون سنڌو درياءَ ۾ وهائي سگهن.

انهن فني ماهرن وڌيڪ ٻڌايو آهي ته ان ڪان ڦهريان سم ۽ ڪلر جي ڪري لاڙڪاڻي، شڪارپور ۽ دادو ضلعن ۾ سنڌو درياءَ جي ساڄي ڪناري واريون زرخيز زمينون غيرآباد ٿي ويون آهن ۽ هزارين هاري خاندان برباد ٿي چڪا آهن.

ايم اين وي ڊي پراجيڪٽ جي مڪمل ٿيڻ سان سنڌو درياءَ جي ساڄي ڪناري واري ڪافي آباديءَ لائق زمين بچائي وئي آهي پر ڪاري پاڻيءَ کي منڇر ڍنڍ ۾ وهائڻ سان ايشيا جي مٺي پاڻيءَ جي سڀ کان وڏي ڍنڍ لاءِ سخت ماحولياتي خطرو پيدا ٿي پيو آهي. ڪاري پاڻيءَ جي ڪري ڍنڍ جي آبي جيوت به تباهه ٿي رهي آهي، مقامي ملاحن جي لاءِ مشڪلاتون وڌي رهيون آهن، جنهن ڪري اهي روزگار حاصل ڪرڻ لاءِ ٻين جڳهن ڏانهن لڏي رهيا آهن. آبپاشيءَ جي ماهرن ڳڻتي ظاهر ڪئي آهي ته سن 2000ع تائين صديون پراڻي، تاريخي ۽ قدرتي ڍنڍ منڇر جي آبي جيوت مڪمل طور تباهه ٿي چڪي هوندي.

ان سلسلي ۾ ”اسڪوپ“ به پنهنجي بليٽن ۾ خبردار ڪيو آهي ته منڇر ڍنڍ جو پاڻي جيڪو ايم اين وي ڊي ۽ دانستر ڪئنال ذريعي سنڌ جي مختلف علائقن ۾ آبادي لاءِ ڏنو وڃي ٿو، زرعي زمين لاءِ خطرناڪ آهي.

ڪجهه مهينا اڳ ”اسڪوپ“ ۽ هڪ ٻي تنظيم انوائر مينٽل امپيڪٽ ”سنڌي“ به خبردار ڪيو هو ته جيڪڏهن پاڻيءَ جي ڳدلاڻ کي نه روڪيو ويو ۽ ڳدلاڻ جي اثرن جو سنجيدگيءَ سان نوٽيس نه ورتو ويو ته شايد 2000ع تائين ڍنڍ ۾ موجود هر

سنڌو درياءَ ۾ سڌوسنئون پاڻي وهائڻ جي نئين تصور کي نه صرف مقامي ماڻهن پر آبپاشي ۽ زراعت جي ماهرن به ساراهيو آهي.

قسم جي زندگيءَ جو خاتمو اچي ويندو.

انهن سڀني ڳالهين جي پيش نظر سنڌ جي وڏي وزير جنهن جو تعلق خود ان علائقي سان آهي ۽ منڇر ڍنڍ ان جي چونڊ تڪ جو حصو آهي ان منصوبي تي ڪم شروع ڪرائڻ جو فيصلو ڪيو آهي، چيو وڃي ٿو ته ان علائقي جي عوام سيد عبدالله شاهه کي ان ڪري ووٽ ڏنا هئا ته انهن سان چونڊن واري مرحلي ۾ واعدو ڪيو ويو هو ته جيڪڏهن هو اقتدار ۾ آيو ته ان منصوبي تي عمل ڪرائيندو. اهڙيءَ طرح عوام ان اميد تي ووٽ ڏنا هئا ته سنڌن نمائندي جي ڪاميابي کان پوءِ هو واپس اچي ٻيهر پنهنجي معمول واري زندگي گذاري سگهندا.

سنڌ جي وزير اعليٰ سيد عبدالله شاهه آر بي او ڊي پراجيڪٽ تي ڪم شروع ڪرائي پنهنجو واعدو پورو ڪيو آهي ۽ ان سان يقينن ڪيترن ئي هارين ۽ ملاحن جا خواب حقيقت جو روپ وٺندا.

آبپاشي ۽ زراعت جي ماهرن جو خيال آهي ته ان منصوبي جي مڪمل ٿيڻ کان پوءِ لاڙڪاڻي، شڪارپور ۽ دادو ضلعن جي زرعي پيداوار تقريباً ٻيڻي ٿي ويندي، نون ڊائريڪٽ نمبرن کي پمپنگ اسٽيشن سان ڳنڍيو ويندو جيڪي ٽنهي ضلعن جي سم وارن علائقن مان تقريباً 2200 ڪيوسڪ پاڻي هر روز نالي ۾ وهائيندا. سنڌو درياءَ ۾ سڌوسنئون پاڻي وهائڻ جي نئين تصور کي نه صرف مقامي ماڻهن پر آبپاشي ۽ زراعت جي ماهرن به ساراهيو آهي.

ماڻهو ۽ ٻيلو

بدر ابڙو

ٻيلو ۽ انسان جو ٻهريون اڄهو ۽ اَڄ بہ زندگيءَ جو سڀ کان اهم ساٿي آهي. ڇا ٻيلا سچ پچ اهم آهن؟ اڄ ماحوليات جا ماهر چون ٿا ته جيڪڏهن ٻيلا ختم ٿي ويا ته ڌرتيءَ تي ماحول جو توازن ڦٽي پوندو جنهن سبب اينڊين ٻيانڪ تبديليون اينديون جو ماڻهوءَ جي بقا جي اڳڪٿي ڪرڻ مشڪل آهي.

ٻيلن جي اهميت جو سبق اڄ انسان ٻهريون ٻيرو نہ پڙهيو آهي. جڏهن سيتا ديوي رشي والميڪي جي آشرم ۾ هئي ۽ پنهنجن ٻن ننڍڙن پٽن سان جهنگ مان ڪاٺيون ڪري رهي هئي. تڏهن هن ڪين سبق ڏنو هو تہ "ٻارو! وڻن ۾ بہ ساهہ آهي. اهي بہ اسان ماڻهن وانگر وڏا ٿين ٿا، انهن کي بہ اسان وانگر احساس آهي، اهي اسان جا ساٿي ۽ دوست آهن جيڪي اسان کي ميوو ڏين ٿا. ڇانوَ ڏين ٿا، ڪاٺ ڏين ٿا ۽ اڄهو ڏين ٿا تنهنڪري ڪنهن بہ جيئري يا ساٿي وڻ کي نہ وڍيو!"

ٻيلن جي اهميت جو ٻيو پهلو اسان کي فلپائين جي ٻيلن ۾ وڙهندڙ باغين جي گوريلا ويڙهہ ۾ نظر اچي ٿو. ڪتاب "ٻيلو" جو ليکڪ وليم پاميرو لکي ٿو تہ، "هي وڻ آزاديءَ جي جدوجهد ۾ نسل در نسل فلپائيني عوام سان گڏ آهن. اهي گوليون کائين ٿا، انهن تي بم ڪرن ٿا، اهي وڍجي وڃن ٿا پر وري ٻيا وڻ ڦٽن ٿا جيڪي هن گوريلا تحريڪ ۾ وڙهندڙ باغين کي پناهہ ڏين ٿا."

ٻيلا سنڌ ۾ بہ آهن پر اهي فلپائين ۽ نيپال جي ٻيلن کان مختلف آهن. فلپائيني ۽ نيپالي ٻيلا جابلو ۽ تمام گهاٽا آهن پر سنڌ جا ٻيلا ٿورا ۽ درياهي آهن. سنڌ جي ٻيلن عوامي جدوجهد جي هيرن کي ڪڏهن لڪايو هجي تہ هجي، البت ڌاڙيل خوب لڪا آهن. جابلو ٻيلا ڪيڏا بہ سهڻا چو نہ هجن مون کي سنڌ جي درياهي ٻيلن ۾ وڌيڪ سونهن نظر آئي آهي، خاص ڪري اتر سنڌ ۾.

جيئن ماڻهن تي آفتون نازل ٿينديون آهن تيئن ٻيلن تي بہ آفتون پونديون آهن. هڪ آفت قدرتي هوندي آهي، ٻي سرڪاري هوندي آهي ۽ ٽين واپاري. قدرتي آفت ۾ جهنگ کي باهہ لڳندي آهي، سرڪاري آفت ان مهل ايندي آهي جڏهن اها باغين ۽ ڌاڙيلن جي ڪڍ پئي ٻيلا وڍيندي آهي ۽ واپاري آفت تڏهن ايندي آهي جڏهن واپاري ماڻهو ٻيلا خريد ڪري يا ٺيڪا وٺي وڻ وڍي دولت ڪمائيندا آهن. اهي آهن ٻيلن جا ڏک! سنڌ جي ٻيلن کي هڪ تہ اهو خطرو آهي تہ هتي ڪنهن مهل سرڪار ڌاڙيلن کي ماريندي ماريندي وڻ وڍڻ جي پاليسي اختيار نہ ڪري يا ڪٽي چانوٽيون ناهڻ لاءِ ٻيلا وڍي پٽ نہ ڪري! ٻيو خطرو وري خود ٻيلي کاتي جي عملدارن کان آهي جيڪي ٻيلن جي سنڀال بدران وڻ وڍائي مارڪيٽ ۾ پهچائين ٿا.

نيپال جي ٻيلن ماضيءَ ۾ بہ وڏا ڏک ڏٺا. هڪ تہ وڻن جو اهو قتلام هو جيڪو واپارين ٻيلن ۾ ڪيو ۽ سڄي هندستان ۽ ٻين ملڪن تائين نيپالي ساڳ روانو ڪيو. جڏهن ڪان نيپال سرڪار وڻن جي قتلام تي پابندي وڌي آهي تڏهن ڪان ڪاٺ مهانگو ٿيڻ شروع ٿيو آهي. نيپال جي ٻيلن تي ٻي آفت قدرتي هئي. اهو 1945ع جو سال هو جڏهن تاريخ ۾ ٻهريون ٻيرو ڪٺمنڊو شهر ۾ برف پئي. هن برف باريءَ ڪٺمنڊو جي اوير وارن ٻيلن ۾ وڏي تباهي آندي ۽ وڻ ٻاري ۾ سڙي ويا، جنهن سبب ٻيلن جي واڌ تہ پري جي ڳالهہ رهي ڳوٺاڻن جون رواجي گهرجون بہ پوريون نہ پئي ٿيون. اها صورتحال 1952ع تائين هيڪاري گنڀير ٿي وئي. ان ڪان پوءِ وڃي ڳوٺاڻن اک پٽي تہ ٻيلا ڪيڏا ضروري آهن.

ٻيلو عام انساني واهپي لاءِ ڪاٺ ڏيڻ ۾ بخل نہ ڪندو آهي، پر ان مهل صفا ٻي وس ٿي پوندو آهي. جڏهن "ماڻهو واپاري مقصدن لاءِ وڻ وڍڻ شروع ڪندو آهي. موتمار ٻاري ڪان پوءِ ڪجهہ واپارين وڻن وڍڻ جا ٺيڪا گهريا هئا ۽ سرڪار لالچ ۾ اچي ڏيئي ڇڏيا. بس پوءِ تہ ان لٽ ۾ هر ڳوٺاڻو شامل ٿي ويو. تان جو 1952ع ۾ سيٽي هٽ چنڊي ٻيهي رهيا. ان ڪان پوءِ سرڪار هڪ رٿا جوڙي ۽ تجرباتي طور تي "نال ڪو ٿلو بن" Nala ko thulo Ban ٻيلي کي ٻيهر جيارڻ جي ڪوشش ڪئي. 65 هيڪٽرن تي ٻڌل ڪلُ ٽي پلاٽ ناهيا ويا جن تي 750 ماڻهن جو گذر سفر ٿي سگهيو ٿي. ان پلاٽ تي ٻيلو قائم ڪرڻ لاءِ 1952ع ڪان 1988ع تائين ڪم ٿيو سو بہ سرڪاري خدمت ۽ ڳوٺاڻن تي ٻڌل رضاڪار پنچائت جي آڌار تي. 1988ع ڪان پوءِ اهو ٻيلو هاڻي ڳوٺاڻن جي حوالي آهي. ٻيلو سنڀالڻ جو سڄو انتظام وٽن آهي. هو هر سال هڪ پلاٽ مان ضرورتون پوريون ڪندا آهن باقي بہ پلاٽ اينڌڙ سالن لاءِ رڪيل آهن. ڪو اپئين بہ ناهي تہ 25_25 يا 50_50 هيڪٽرن تي ٻڌل ننڍا ننڍا ٻيلا هٿ ۽ سنڀالڻ ڪو ڏکيو ڪم تہ ناهي!

نيپالي ٻيلي کاتي جي عملدارن جي دعوا آهي تہ هنن 1978ع ڪان هيل تائين ست هزار هيڪٽرن تي ٻيلا پوکيا آهن جن مان 64 سيڪڙو وڻ زنده سلامت آهن. وڻ هٿ جي مهم ۾ سرڪار عوام کي سهوليتون بہ ڏيئي رهي آهي. سرڪار نرسرين ۾ ٻج پوکي هڪ رپئي هڪ جي حساب سان سلا وڪڻي ٿي.

نيپالي جهنگن ۾ ڪم ڪندڙ عملدارن کي ڪجهہ تجربا حاصل ٿيا آهن. ڪجهہ ٻين تفصيلن لاءِ چوپڙيون موجود آهن. جيڪڏهن سنڌ ۾ اهڙي قسم جو ڪوبہ پروجيڪٽ شروع ٿئي تہ شايد اهي بہ نيپالين جي تجربن مان سکي سگهن ٿا. مثال طور نيپالي عملدار ان نتيجي تي پهتا تہ:

* اهميت ماڻهن کي ڏيڻ، ڪميونٽي فاريسٽريءَ کي هوندي.
* ماڻهن کي ٻيلن جي ماهرن تي ڀروسو ناهي جو تہ اهي ماضي ۾ رشوت ۽ ٻين معاملن ۾ ملوث رهيا آهن.
* فاريسٽ مينيجمينٽ جا ننڍا پنج ماڻهن سان گڏجي ڪري سگهجن ٿا.
* ماڻهن کي وڏي پئماني تي جمع ڪري ڪجهہ بہ ڪري سگهجي ٿو.
* في الحال ماڻهن کي اهو سمجهائي ۽ ڪري ڏيکاري سگهجي ٿو جنهن سان ڪين اهو ٿي فائدو ملي جيڪو حاصل ڪري رهيا آهن. پر اهڙيءَ طرح جو ٻيلا بچي وڃن.
* ٻيلي ۾ اڪثر ڪم عورت ڪري ٿي. ان ڪري عورت جو ٻيلي جي معاملن ۾ وڌو هٿ آهي.
* جهنگن جي صورتحال ان ڪان مختلف آهي جيڪا شهرن ۾ سمجهي وڃي ٿي. جهنگ واقعي موت ۽ زندگيءَ جي جنگ وڙهي رهيا آهن.
* آبادي وڌي پئي، جنهن ڪري جهنگ تباهہ پيا ٿين. ماڻهو مستقل طور جبلن تان لهي شهرن ۽ ترائين ڏانهن وڃي رهيا آهن.

ڊپارٽمينٽ ۽ ڪميونٽي وچ ۾ اهڙو ناهہ ڪيو وڃي جهن ۾ ٻيلي ۽ ماڻهن جي ڀلائيءَ کي نظر ۾ رکي ڪم ٿي سگهي.

سرڪار ۽ ڳوٺاڻن وچ ۾ سڄو معاملو صاف سٿرو هليو. 1973ع ۾ سندن وچ ۾ ڪنهن معاملي تي تڪرار ٿي پيو. جنهن ڪانپوءِ ٻيلي جي سنڀال جو ڪم اڌ ۾ رهجي ويو. ٻيلي کي سنڀاليندڙ عملدارن ڳوٺاڻن کي رضاڪاراڻ بنيادن تي ڪم ڪرڻ تي اُتساهيو هو ۽ ڪين ڪجهہ اهڙا ماڻهو ڏنا هئا جن کي سڪي پگهار بدران ڳوٺ جي هر گهر مان مقرر وزن جو اَن ٿي مليو. اهڙيءَ طرح ٻيلو سنڀاليندڙ عملدارن جو گذر سفر پئي ٿيو. 1973ع ۾ تڪرار اڀرڻ ڪان پوءِ اهو سرشتو ختم ٿي ويو.

ان ڪان پوءِ 1989ع ۾ ٻيلي کاتي جا عملدار وري نال ڪو ٿالا بن ويا ۽ ڳوٺاڻن سان نيون ڳالهيون ڪيون ۽ ڪجهہ شرط شروط قاعدا قانون ناهي معاهدو ڪيو. اڄڪلهہ ان معاهدي تي ڪم ٿي رهيو آهي. ڳوٺ جي پنچائت انهن قاعدن تي عمل ڪرائي رهي آهي ۽ ان قانون جي ڀڃڪڙي ڪندڙن لاءِ سزا بہ رکيل آهي. اڄ ڪلهہ ٻيلو گهاٽو ۽ ڇهڄ ساٺو آهي.

مان سوچيان ٿو تہ ڇا پاڪستان ۾ قدرتي وسيلن کي ساڳين بنيادن تي ترقي نٿي وٺرائي سگهجي؟ ڇا سنڌ ۾ هنڌ هنڌ هڙيون قائم نٿيون ڪري سگهجن؟

آواز جي گدلاڻ

شهزاد محمد عزيز

اسان پنهنجي چوڌاري طرح طرح جا آواز ۽ گوڙ ٻڌون ٿا. ڪٺي ماڻهن جي ڳالهين ڪرڻ وارا آواز، ڪجهه ٽرئفڪ جو شور، گهڙيءَ جي ٽڪ ٽڪ، ڪنهن جهاز جو آواز يا شايد ڪنهن مشين جي گڙ گڙاهٽ جو آواز. مطلب ته اسان جي چوڌاري ڪنهن نه ڪنهن قسم جو گوڙ ۽ شور رهي ٿو ۽ اسان جي معاشري ۾ شور جو مقدار هر سال وڌندو رهي ٿو.

فضائي ۽ پاڻيءَ جي گدلاڻ وانگر گوڙ جي گدلاڻ پڻ اسان جي شهرن ۾ بد کان بدتر ٿي رهي آهي. گدلاڻ جي عام تعريف هيءَ آهي ته اسان جي ماحول ۾ نقصان ڏيندڙ شين جي موجودگي پر گوڙ ان تعريف ۾ پوريءَ طرح نه ٿو اچي. جو ته گوڙ آهي ۽ وڌي رهيو آهي. جيڪڏهن گوڙ گهمسان گهڻو هجي ته ڪنهن به ماڻهوءَ جي صحت متاثر ٿي سگهي ٿي مثال طور گهڻي عرصي تائين شور ٻڌڻ جي ڪري ماڻهو ٻوڙو ٿي سگهي ٿو، ڇاڪاڻ ته ڪن جي اندرين حصي جا خليا (Cells) تباهه ٿين ٿا. گوڙ ٻين طريقن سان به جسم جي مختلف حصن تي اثر انداز ٿئي ٿو. گهڻي گوڙ جي ڪري جسم ۾ تبديليون اچن ٿيون. دل جي ڌڪ ڌڪ تيز ٿي وڃي ٿي. رت جون ناليون سوڙهيون ٿي وڃن ٿيون. اکين جون پتليون ڦاٽي وڃن ٿيون ۽ گوڙ جي ڪري پيٽ جو سور به ٿي سگهي ٿو. تيز ۽ گهڻي گوڙ جي ڪري ماڻهن ۾ چڙ پيدا ٿئي ٿي، ڇاڪاڻ ته ان دٻاءَ جي نتيجي ۾ السر ۽ هاءِ بلڊ پريشر جهڙيون بيماريون به پيدا ٿي سگهن ٿيون. حد ته اها آهي ته ڪڏهن ڪڏهن آهستي وارا آواز مثلن پري هلندڙ ٽرئفڪ جو گوڙ، ڪارخاني جي مشينن جو آواز يا ڪنهن پاڙيسري جي اسٽيريو وغيره جو آواز پڻ انساني صحت تي اثر انداز ٿي سگهي ٿو. جيڪڏهن ان جي ڪري ننڊ ۾ خلل پوي.

پاڪستان جهڙي ملڪ ۾ جتي فوري طور اثر ڪرڻ وارين آلودگين جي روڪ ۽ ڪنٽرول لاءِ به قدم نه کنيا وڃن، گوڙ جي گدلاڻ کي قابل قبول سطح تي رکڻ وارا قدم ته ترجيحن جي فهرست ۾ سڀ کان هيٺ اچن ٿا.

هڪ اهڙي ملڪ ۾ جتي سيوريج جو گندو پاڻي ٽريٽمينٽ کان سواءِ سڌوسنئون دريائن ۽ سمنڊ ۾ وهايو وڃي، جتي زير زمين پاڻيءَ جا ذخيرا گدلاڻ کان غير محفوظ هجن، جتي صنعتون ۽ گاڏيون مسلسل زهريلو دونهون اجلاني رهيون هجن ۽ ڪنهن جي پيشاني تي گهنج به نظر نه ٿو اچي، اتي گوڙ جي گدلاڻ جو خيال رکڻ ته تمام پري جي ڳالهه آهي. عوام جي بي علمي ۽ حڪومت جي بي حسي جي ڪري پاڪستان ۾ گوڙ واري گدلاڻ جا خطرناڪ اثر وڌي رهيا آهن ۽ ان صورتحال مان جوٽڪاري لاءِ ڪجهه به نه ٿو ڪيو وڃي. ڪجهه فردن ۽ ڪجهه ادارن ان سلسلي ۾ تحقيق به ڪئي آهي پر ان تحقيق جا نتيجا ڏوڙ هيٺان دهيل فائيلن جي ڍير ۾ ڪٿي دٻجي ويا آهن ۽ ان مسئلي کي غاليچي هيٺان لڪايو ويو آهي. جنهن جي نتيجي ۾ انهن فردن يا گروپن کي سواءِ مايوسيءَ جي ڪجهه به نه مليو آهي.

ڪجهه ملڪن گوڙ گهمسان تي ڪنٽرول جا قانون نافذ ڪري شور ۽ گوڙ جي سطح گهٽ ڪرڻ ۾ ڪاميابي حاصل ڪئي آهي. مثال طور برطانيه ۾ اها سختيءَ سان پابندي ڪئي وئي آهي ته هڪ ٽرڪ ڪيتري حد تائين شور ڪري سگهي ٿي. جاپان هر قسم جي مشينري ۽ گاڏين جي شور لاءِ هڪ حد مقرر ڪري ڇڏي آهي. ٽوڪيو جي مصروف علائقن ۾ لڳل سائن بورڊ ٻڌائيندا آهن ته هن وقت گوڙ جي سطح ڪيتري آهي، اهڙي طرح عوام گوڙ ۽ شور جي گدلاڻ کان باخبر رهن ٿا.

پاڪستان ۾ گوڙ جي گدلاڻ جي روڪٿام لاءِ اڃا تائين ڪجهه به نه ڪيو ويو آهي سواءِ چند تحقيقاتي سيمينارن جي. موجوده صورتحال ۾ ان ڳالهه جي اشد ضرورت آهي ته عوام ۾ گوڙ جي گدلاڻ جي باري ۾ شعور پيدا ڪيو وڃي.

موجوده تحقيقي مطالعو ان ڪري شروع ڪيو ويو هو ته ان جي تحقيق ڪئي وڃي ته ڪراچيءَ ۾ سائٽ جي صنعتي علائقي ۾ صنعتن جي گوڙ جي ڪري ٻوڙائپ وڌي رهي آهي. ان سلسلي ۾ هڪ مخصوص طريقي هيٺ ٽيڪسٽائيل جي ٽن ڪارخانن اي، بي، سي جي چونڊ ڪئي وئي ۽ ٽنهي ڪارخانن مان اتفاقي انداز ۾ ٽن صنعتي ڪارڪنن کي نموني جي طور تي چونڊيو ويو. گوڙ هڪ ناپسنديده ۽ ناخوشگوار آواز آهي جيڪو ڪن کي نقصان پهچائي ٿو.

گهڻو شور ٻڌڻ نقصانڪار آهي. ان سان عارضي طور (Thresh hold shift) (T.H.S) پيدا ٿئي ٿو ۽ وقت گذرڻ سان گڏ هي نقص مستقل ٿي وڃي ٿو ۽ ڪن جي اندروني حصن کي ناقابل تلافي نقصان پهچي ٿو.

ٽنهي ڪارخانن جي مالڪن ان ڳالهه جي مزاحمت ڪئي ته انهن جي ڪارخانن ۾ گوڙ ۽ شور جي سطح رڪارڊ ڪئي وڃي. ڪافي ڳالهه ٻولهه کان پوءِ تحقيق ڪرڻ وارن کي اجازت ملي ته اهي "سائونڊ ليول ميٽر" جي مدد سان ڪارخاني جي مختلف جڳهن تي گوڙ جي سطح رڪارڊ ڪن. ٽنهي ڪارخانن ۾ شور جي سطح 90 ڊيسي بل (اي) کان وڌيڪ هئي، جيڪا صحت جي عالمي اداري ۽ آئي ايل او جي سفارش ڪيل وڌ کان وڌ حد کان به ڪيترائي ڀيرا وڌيڪ آهي ٽيهن ڪارڪنن (هر اداري مان ڏهه) جي ٻڌڻ واري قوت جو جائزو ورتو ويو. ان مان 56.67 سيڪڙو ڪارڪن گوڙ جي ڪري پيدا ٿيندڙ ٻوڙائپ Noise induced (NI HL) hearing loss جو شڪار هئا.

ان ڳالهه جي شديد ضرورت آهي ته صنعتي ڪارڪنن ۾ گوڙ جي باري ۾ شعور پيدا ڪيو وڃي ۽ صنعتي ادارن جي مالڪن کي گوڙ جي ڪري ٻڌڻ واري قوت کي پهچندڙ نقصان کان آگاهه ڪيو وڃي. ان کان سواءِ حڪومت ۽ قانون ساز ادارن کي اسيمبلين ۾ اهڙي قانونسازي ڪرڻ گهرجي جنهن جي ذريعي گوڙ جي سطح کي ڪنٽرول ڪيو وڃي ۽ ٻڌڻ واري قوت کي نقصان پهچڻ جي صورت ۾ ڪارڪنن کي معاوضو ڏنو وڃي. صنعتي ادارن ۾ ٻڌڻ جي باري ۾ ڳالهه ٻولهه جا پروگرام شروع ڪرڻ سان به ان سلسلي ۾ گهڻي مدد ملي سگهي ٿي.

xxxxxxxx

انسان ۽ ماحول

غلام مصطفيٰ بلوچ

اسان جي خوبصورت دنيا ذاتي ملڪيت، جاگيرداري ۽ سامراجيت جي ڪري بربادي ءَ جي طرف وڃي رهي آهي.

****

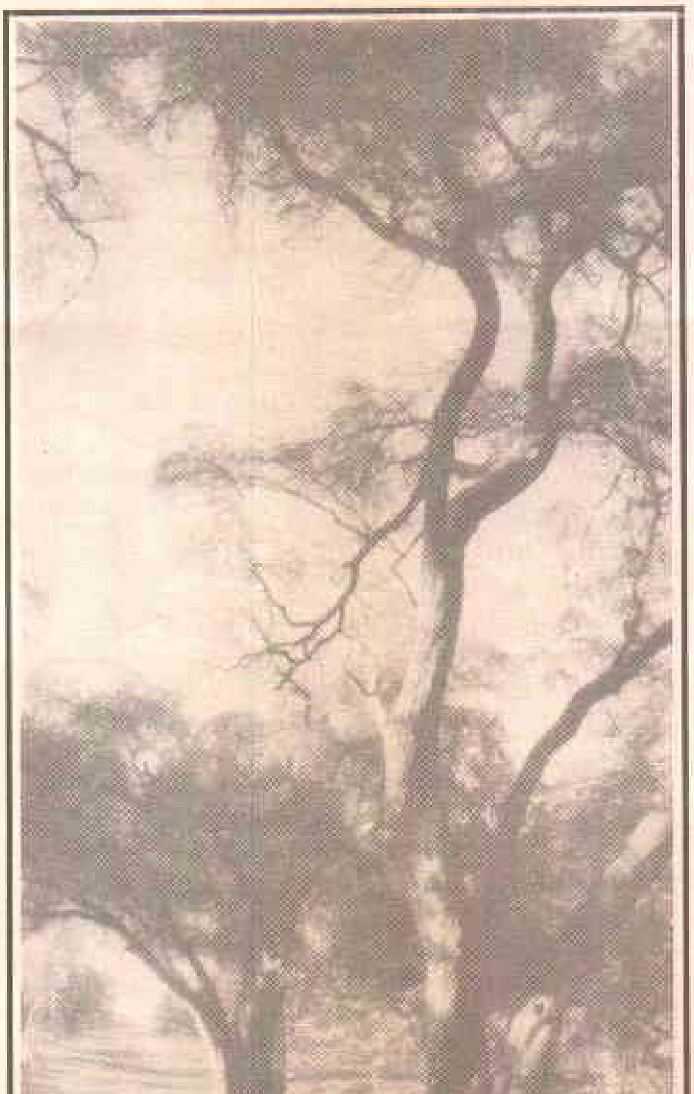

اسان جي خوبصورت دنيا ذاتي ملڪيت، جاگيرداري ۽ سامراجيت جي ڪري بربادي ءَ طرف وڃي رهي آهي.

اڄڪلهه نہ صرف پاڪستان پر پوري دنيا ۾ مختلف ادارا خاص طور تي غير سرڪاري ادارا ماحول جي بقاءَ لاءِ جدوجهد ڪري رهيا آهن. ان جدوجهد مان صاف ظاهر آهي تہ اسان سڀ هڪ ترقياتي عمل ۽ هڪ سماج لاءِ ڪوشش ڪري رهيا آهيون، جنهن ۾ بنا ڪنهن فرق جي ماڻهن کي آزادي ۽ انصاف سان گڏ زندگيءَ جون سموريون بنيادي سهوليتون ميسر هجن.

ظاهر آهي تہ اهي سڀ ڪوششون ۽ ڪاوشون هن ڪائنات، خاص طور تي هن ڌرتي ۽ ان تي رهندڙن جي لاءِ آهن. جيڪڏهن ڪائنات جي قدرتي وسيلن ۽ زمين تي موجود هر مخلوق کي خطرو هوندو تہ پوءِ هڪ پائيدار ترقيءَ جي تصور سان سلهاڙيل معاشرو ڪڏهن قائم ٿيندو؟ ان سوال سڀني تنظيمن کي پوءِ چاهي اهي دنيا جي ڪهڙي بہ ڪنڊ ۾ هجن هڪ پليٽ فارم تي گڏ ٿيڻ تي مجبور ڪيو آهي ۽ سڄي دنيا کي مختلف قومن، رنگن ۽ نسلن هجڻ جي باوجود هڪ ئي نعري هيٺ گڏ ڪيو آهي تہ "اچو ماحول جو تحفظ ڪريون" يعني هن ڪائنات جو. هتي موجود هر قدرتي وسيلي جنهن ۾ انسان، جانور، درياءَ، سمنڊ، وڻ مطلب تہ ڪائنات جي موجود هر قدرتي وسيلي جو تحفظ ڪريون تہ جيئن پائيدار ترقيءَ تي ٻڌل نظام قائم ڪري سگهون. ان ڳالهہ ۾ ڪوبہ شڪ نہ آهي تہ پائيدار ترقي جو تعلق فطرت سان هوندو آهي. اڄ اسان کي قدرتي وسيلن جي بچاءَ جي ضرورت جو محسوس ٿي رهي آهي. ان سوال جو جواب حاصل ڪرڻ لاءِ اسان کي انساني ارتقا جي تاريخ تي نظر وجهڻي پوندي، جڏهن انساني سماج جي ترقيءَ جو دور پنهنجا شروعاتي مرحلا طئي ڪري رهيو هو. جڏهن انسان غارن کي ڇڏي وحشي زندگيءَ کي ڇڏي خاندان، قبيلي ۽ قوم جي تشڪيل ڪري رهيو هو. اهو انسان جيڪو ڪالهہ وحشت، بي راهہ روي ۽ جاهليت جي نشاني سمجهيو ويندو هو، جنهن ۾ ۽ ٻي مخلوق ۾ ڪوئي خاص فرق محسوس نہ پئي ڪيو ويو. اڄ اهي ئي انسان اخلاقي اصولن تحت هڪ منظم قاعدي ۽ قانون تحت قائم ٿيل هڪ مهذب معاشري جو فرد تسليم ڪيو وڃي ٿو پر اڄ ۽ ڪلهہ واري انسان ۾ وڏو فرق آهي. ڪلهہ جو انسان سائنسي ايجادن، سماجي اصولن ۽ سوسائٽي جي نظم و ضبط کان پري هڪ فطرتي ماحول ۾ زندگي گذاريندو هو پر اڄ جو جديد انسان هر سهوليت هجڻ جي باوجود هڪ غير فطري يا مصنوعي سسٽم ۾ گهاري رهيو آهي.

جڏهن انساني سماج جي تشڪيل ۽ تعمير ٿي رهي هئي ۽ انسان فرد واحد جي دائري مان نڪري خاندان ۽ قوم جو بنياد رکي رهيو هو ۽ جهنگلن مان نڪري چراگاهن طرف رخ ڪري رهيو هو، ان وقت انسان کان هڪ وڏي غلطي ٿي، جنهن انسان کي فطرتي ماحول مان ڪڍي ذاتي ملڪيت ۽ ذاتي خواهش جي کوهہ ۾ ڪيرائي ڇڏيو جتي انسان ذاتي مفادن کي غيرفطري انداز ۾ ڏسندو رهيو جنهن ۾ طاقتور انسان، قومن ۽ ملڪن ڪمزور انسان جو جيئڻ جنجال بڻائي ڇڏيو.

ان ذاتي ملڪيت جي چڪر هڪ طرف جاگيردارانہ، سرمائيدارانہ، سامراجيت ۽ آمريت جي تصورن کي جنم ڏنو ۽ وڌايو تہ ٻئي طرف ماحول ۾ گندگي، قدرتي وسيلن ۾ گهٽتائي، بي پناهہ آبادي ۽ جديد هٿيارن انسان کي نہ صرف عدم تحفظ، بلڪ ۽ بيروزگاري جهڙن مسئلن ۾ وڇڙايو پر انسان پوري ڌرتيءَ جي گولي کي تباهيءَ جي ڪناري تي آڻي بيهاريو.

ڪالهہ وارو انسان جيڪو فطرت جو حصو هو فطرت جي دائري ۾ موجود ٻين عنصرن ۽ وسيلن جو هڪ ذريعو هو. فطرتي نظام ۾ هر ذريعو ٻئي وسيلي لاءِ صرف ضرورت تحت استعمال ٿيندو آهي، جنهن جو بنيادي قانون ضرورت آهي منافعو نہ. يعني انسان جتي فطرت جي

وسيلن ڪي ضرورت مطابق استعمال ڪندو هو. فطرت جي ٻين وسيلن جي ضرورت پوري ڪندو هو. يعني جڏهن ان کي بک لڳندي هئي ته وڻن جا ميوا کائيندو هو ۽ ضرورت وقت سمنڊ مان مڇي ۽ جانورن جو شڪار ڪندو هو. جڏهن باهه کي ايجاد ڪيائين ته کائيون صرف ضرورت آهر ڪٽيندو هو پر جڏهن ضرورت جي جڳهه منافعي ورتي ته اهو ئي انسان جيڪو قدرتي وسيلن کي ضرورت آهر استعمال ڪندو هو اهو ئي هاڻي قدرتي وسيلن کي منافعي جي اک سان ڏسڻ لڳو. يا هيئن چئون ته ڪاله جو انسان فطرت جو حصو هو پر اڄ فطرت جي دائري کان ٻاهر نڪري ٻين قدرتي وسيلن کي يا فطرتي مخلوق کي پنهنجي وجود جو هڪ حصو سمجهڻ بجاءِ پنهنجي ذاتي خواهشن جي لاءِ هڪ ذريعو سمجهڻ لڳو. ان تصور هڪ مذهب معاشري ۾ رهڻ جي باوجود کيس هڪ درندو بڻائي ڇڏيو آهي.

هڪ طرف طاقتور انسانن ڪمزور انسانن کي هڪ طرف ڌڪي وڏن وڏن چراگاهن کي هڙپ ڪري پوءِ انهن زمينن کي پنهنجي قبضي ۾ وٺڻ شروع ڪيو ۽ اتي رهندڙن کي پنهنجو غلام بڻايو. انهن ماڻهن خدا جي زمين تي هر هلائي اَن اپايو پر نفعو طاقتور ماڻهن کي مليو. ”جيڪو کيڙي سو کائي“ وارو تصور ختم ٿي ويو. ”جيڪو ڏاڍو سو ڪابو“ واري تصور جنم ورتو. اهڙي طرح وڏيون وڏيون جاگيرون جاگيردارن جي هٿ اچي ويون، محڪوم قومن ۽ ڪمزور قبيلن جي زمينن تي طاقتور ۽ مسلح قبيلن قبضو ڪري ورتو.

ٻئي طرف قدرتي وسيلن جو بيجا استعمال شروع ٿيو ۽ جڏهن مشينون ايجاد ٿيون تڏهن جاگيرداريءَ جي جڳهه سرمائيداريءَ ورتي. انسان جي هٿان انسان جي استحصال ۾ ڪو به فرق نه پيو. ان ۾ نواڻ اها آئي ته هاڻ طاقتور قومن ۽ ملڪن غريب ملڪن تي قبضو ڪرڻ شروع ڪيو ۽ غريب ملڪن جي ڪچي مال جي ذخيرن کي پنهنجي ڪارخانن ۾ استعمال ڪري نئين شڪل ڏني قبضي هيٺ آيل علائقن جي منڊين ۾ پنهنجو مال کپائڻ شروع ڪيو. جنهن سان سامراجيت جو بنياد پيو ۽ ٻئي طرف قدرتي ذريعن جي بي حساب استعمال ۽ آباديءَ جي وڌندڙ دٻاءَ سبب قدرتي وسيلن جي کوٽ پيدا ٿي. وڻ جيڪي انساني ضرورتن کان وڌيڪ استعمال ٿيندا هئا، اهي ڪارخانن جي خوراڪ ٿيڻ لڳا. ڪاله جيڪا زمين برساتن تي آباد ٿيندي هئي اتي انسان جي وڌيڪ نفعي واري سوچ آبپاشي نظام کي جنم ڏنو جنهن ڪري سم ۽ ڪلر پيدا ٿيو. مڇيءَ به انڊسٽريءَ جي شڪل اختيار ڪئي ۽ گوشت مارڪيٽ جي زينت بڻجي ويو. ٻيلن جي واڍي شروع ٿي، جهنگلي جانور پکي ۽ ساموندي مڇي ختم ٿيڻ لڳي. زمينون ويران ٿيڻ لڳيون، ڪاڏين جي دونهين ۽ گندگيءَ انسان جو جيئڻ حرام ڪري ڇڏيو ته ٻئي طرف صنعتي علائقن مان نڪرندڙ دونهين صنعتي گدلاڻ کي جنم ڏنو جنهن ڪري اوزون ۾ سوراخ ٿيو ۽ گرمي وڌڻ لڳي. اهڙيءَ طرح اسان جي خوبصورت دنيا جو فطرتي نظام جيڪو جنت جهڙو هيو ذاتي ملڪيت، جاگرداري ۽ سامراجيت جي ڪري تباهيءَ طرف وڃي رهيو آهي، جتي نه صرف قدرتي وسيلا تباهه ٿي رهيا آهن پر جديد هٿيارن جي بي پناهه استعمال، وڌ کان وڌ منافعي ۽ ذاتي ملڪيت جي خواهش انساني قدرن کي ٽڪرا ٽڪرا ڪرڻ شروع ڪيو آهي.

هاڻي ترقياتي منصوبن ۾ ڪم ڪندڙ سماجي تنظيمن جي ذميواري آهي ته اهي پنهنجي خوبصورت دنيا جو تحفظ ڪن، قدرتي وسيلن جو بچاءُ ڪن، انساني قدرن کي ٻيهر زنده ڪن، هر هڪ کي پنهنجي مرضيءَ سان جيئڻ جو حق ڏيڻ، حاڪم ۽ محڪوم جو فرق ختم ڪرڻ ۽ اهڙي نظام لاءِ جدوجهد ڪن، جتي آزادي هجي، برابري هجي، بغير ڪنهن جنسي، مذهبي ۽ ٻوليءَ جي فرق جي هر ماڻهوءَ کي بنيادي سهوليتون حاصل هجن.

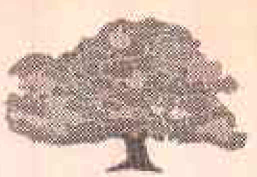

ٻيلا ڇو غائب ٿي رهيا آهن؟

پاڪستان ۾ ٻيلن جي خاتمي جا ٻه وڏا بنيادي سبب آهن.

* ٻيلن جو وڍجڻ اهو خيال رکڻ کان سواءِ ته ان سان زمين ۽ ٻي نباتات کي ڪهڙو نقصان ٿيندو ۽ ڪٽيل وڻن جي جاءِ تي توان وڻ نه پوکڻ.

* ٻيلن تي ماڻهن ۽ چوپائي مال جو دٻاءُ ۽ وڻن کي عمارتي ڪاٺ، ٻارڻ ۽ چاري (مال جي خوراڪ) حاصل ڪرڻ لاءِ ڪپيو پيو وڃي. وڻن کي باهه ڏيئي ساڙيو وڃي ٿو ته جيئن پوءِ انهن کي وڍيو وڃي. جڏهن وڻ ڪپيا وڃن ٿا ته ننڍا ٻوٽا جانور کائي وڃن ٿا ۽ وڻ وڏا ٿي نه ٿا سگهن.

مريءَ جي پهاڙين، گلگت، سوات ۽ ڪاغان جي وادين ۾ ٻيلن کي سڀ کان وڌيڪ خطرو انهن علائقن جي ماڻهن مان آهي. چترال، آزاد جموں ۽ ڪشمير ۽ اترين علائقن ۾ ٻيلا تجارتي ڪاٺ جي واڍي ۽ عوام جي دٻاءُ ٻنهي سببن جي ڪري تيزيءَ سان ختم ٿي رهيا آهن.

بنيادي حقيقتون

* پاڪستان جي ٻيلن جي پکيڙ جو 28 سيڪڙو پيداواري ٻيلن تي مشتمل آهي جڏهن ته 72 سيڪڙو حفاظتي ٻيلا آهن، جن جي ڪاب واپاري اهميت نه آهي يا تمام گهٽ آهي.

* پاڪستان ۾ ٻيلن جي خاتمي جا ٻه وڏا سبب متبادل وڻن پوکڻ کان سواءِ تجارتي مقصدن لاءِ ٻيلن جي ڪٽائي ۽ غريب هارين ۽ انهن جي جانورن جو ٻيلن تي دٻاءُ آهن.

* پاڪستان ۾ هن وقت پرائيويٽ فارم لينڊز مان سرڪاري ٻيلن جي مقابلي ۾ چار ڀيرا وڌيڪ عمارتي ڪاٺ ۽ نو ڀيرا وڌيڪ ٻرڻ لاءِ ڪاٺ مهيا ڪيو وڃي ٿو.

* ٻيلن جي خاتمي سان مٿين علائقن ۾ زمين جي مضبوطي ۽ استحڪام خطري ۾ پئجي وڃي ٿو ۽ پاڻي مان بجليءَ جي پيداوار ۽ آبپاشي نظام کي به خطرو ٿئي ٿو.

* ٻيلن جي خاتمي سان دنيا ان حياتياتي اوسر کان محروم ٿي وڃي ٿي، جنهن تي ان جو لازمي دارومدار آهي.

* ڪجهه علائقن ۾ ٻيلن جي تحفظ، انتظام ۽ نون وڻن جي پالنا لاءِ مقامي طور تي ڪيون ويندڙ ڪوششون ڪامياب ٿي رهيون آهن پر قومي سطح تي هاڻي تائين ان سلسلي ۾ ڪا به وڏي ڪاميابي ڪونه ٿي آهي.

* ڳوٺائين عورتون جن جي خاندانن جو وڏي حد تائين ٻيلن يا وڻن جي پيداوار تي دارومدار آهي، ٻيلن جي تحفظ جي پروگرام جون وڌيڪ مددگار ثابت ٿيون آهن.

اهڙي طرح بنيادي سطح تي منصوبن تي عملدرآمد جي سلسلي ۾ غير حڪومتي تنظيمون وڌيڪ مؤثر ثابت ٿيون آهن.